קול

יוצאי

קרמניץ

בישראל ובתפוצות

ה ת ו כ ן :

עמוד מס'

אל בני עירנו - ועד הארגון	1
אנדרטה לקדושי קרמניץ - י. רוכל	2
תמונה	4
נטע שטרן ז"ל - מנוס גולדנברג	5
אלכסנדרה טרסובה, מחסידי אומות העולם - י. רוכל	8
לילדי בני עירנו - המערכת	10
To the children of the Kremenetzer	11
סיור על פני קרמניץ, קיץ 1966 - רבקה פסיס	12
קשרים עם בני עירנו שבחו"ל - מנוס גולדנברג	14
פסיפס - צרור ידיעות - מנוס גולדנברג	15
ספר הזכרון לקדושי קרמניץ - שמואל טיטלמן	16

תרגום מפולנית וכן מעברית על ידי - מנוס וטייטלמן

א י נ ה א ל ט :

צו אונזערע לאנדסלייט – ועד הארגון 17

א מצבה די קרעמעניצער קדושים – י. רוכל 18

נטע שטערן ז"ל – מאנוס גאלדענבערג 19

אלעקסאנדרא מאראטאזוא – פון די חסידי אומות העולם –
י. רוכל 22

א באזוך אין קרעמעניץ, זומער 1966 – רבקה פעסיס 25

פארבינדונג מיט אונזערע לאנדסלייט אין אויסלאנד –
מאנוס גאלדענבערג 29

פארשידענעס – מאנוס גאלדענבערג 30

דער ספר זכרון פון קרעמעניצער קדושים –
שמואל טייטעלמאן 32

איבערזעצונג פון פויליש, ווי אויך פון עברית אויף יידיש –

מאנוס און טייטעלמאן

ארגון יוצאי קרמניץ
ב י ש ר א ל

תל אביב, אפריל 1967

בן עירנו היקר

לפניך חוברת המביאה לביתך הד מעולם רחוק מעיניך אבל קרוב מאוד ללבך. היא תעורר בך סערת רגשות וזכרונות, תשמע בה על הנעשה בעירנו כעת.

לא קלים היו חבלי הלידה של החוברת על אף היותה צנועה בתוכנה ובצורתה ונדרשו מאמצים רבים כדי להוציאה לאור בזמן שנקבע, ערב פסח תשכ"ז.

רצינו שבני עירנו בחוץ-לארץ וכן העולים החדשים שבארץ יוכלו אף הם לעיין בחוברת, לכן הבאנו את כל החומר גם באידיש, וזה, כמובן, הכפיל את ממדיה ואת הטיפול בה.

אולם אם נצליח על ידי כל מה שמסופר בה לערער את שאננותנו ואת נטייתנו לשכוח, נמצא בכך ספוק מלא ונהיה נשכרים.

* * *

הדפסת החוברת וכן המשלוח קשורים היו בהוצאות ניכרות, ובאין לנו מקורות אחרים לכסותן נאלצים אנו לבקש תמורתה שתי לירות.

בטוחים אנו שכל אחד מאתנו יעריך את המפעל הצנוע הזה ויקבל עליו ברצון "היטל" זה.

את הסך הנ"ל אפשר לשלם בכל סניפי בנק הפועלים בארץ לזכות "ארגון יוצאי קרמניץ",חשבון 110806 בבנק הפועלים, תל אביב, הסניף המרכזי. כמו כן אפשר להעביר את הסכום על ידי כל בנק אחר לזכות החשבון הנ"ל.

בברכת חג שמח

ועד הארגון

בעריכת החוברת לקחו חלק החברים: אברהם ארגמן-בוץ, מנוס גולדנברג,
שמואל טיסלמן, יצחק רוכל.
בצד הגרפי טיפל הח' ארגמן.

אנדרטה לקדושי קרמניץ

לפני חדשים אחדים הוקמה אנדרטה לקדושי העיר קרמניץ על קבר האחים שליד מכרות הפחם, בו קבורים ארבעה עשר אלף יהודים שנרצחו ע"י הנאצים. היתה זו יזמתו של איש אחד, והוא גם שביצע את הדבר. שם האיש - ישראל מאנדל, בן 70, בנו של שמחה שהיה מכונה בזמנו "שמחה בערשטלמאכער" . כיצד הגיע הדבר לידיעתנו ?

החברה רחל סנדרוביץ, בתו של "הרב מפיטריקוב", הגרה בתל אביב זה עשרות שנים, ערכה בקיץ 1966 סיור על פני רוסיה , ובעיר לבוב נפגשה עם אחיה מענדל, הגר עד היום בקרמניץ,ויצא במיוחד ללבוב כדי להיפגש עם אחותו. יחד אתו בא ללבוב גם ישראל מאנדל.

ישראל מאנדל, אחד הבודדים שנשארו בחיים מבין יהודי קרמניץ, הציב לעצמו מטרה קדושה לשמור על זכרם ועל כבודם של קדושי קרמניץ שלא יחולל. קבר האחים, שאיננו מגודר, שימש מקום מרעה לעדרים. על פני השטח התגוללו גלגלות של הנרצחים ו"שקצים" מהסביבה שיחקו בהן "כדור רגל". מאנדל, בעזרת כמה מתושבי קרמניץ היהודים ובעזרת השלטונות, ואף בהקצבה כספית מצדם, כיסו את השטח בעפר למען לא יתגוללו עצמות הנרצחים. לאחר זמן הוקמה שם אנדרטה אשר התצלום שלה ושל הכתובת שעל גבה ניתן בחוברת זו. כעת מתאזר ישראל מאנדל לגדור את השטח והוא מחפש אמצעים לכך. מאנדל שלח גם מכתב אל החתום מטה, יצחק רוכל, בן גילו וחברו ל"חדר" של שמעון מלמד, ואלה דבריו (נמסור אותם כלשונם, ללא תרגום וללא עריכה, יש דברים שאינם ניתנים לתרגום ולעריכה):

"די מצבה וואס איך בין געוועץ דער אנפירער איז נישט געוועץ אזוי גרינג. צוויי מאל האב איך אנגעגעבן איין רייז-פאלקאס, און כ'האב ארויסגעטרעטן מ'דארף מאכן ארדנונג אין דעם קבר. בשעת די באנדיטן היטלעראווצעס האבן געהארגעט די יידישע קרבנות און מ'האט זיי פארשיט, איז געווארן א בארג. דער קבר האט 120 מעטר די ליינג און 15 מעטר די ברייט. דאמאלס איז געוועץ א מענטש - א מענטש, דערנאך איז געווארן פון א מאנטשן צוויי קילאגראם ביינער. האט זיך דער בארג געזעצט און ס'איז געווארן א טאל. האט זיך געייאוועט באנדיטן און מ'האט געמאכט גריבער און מ'האט געזוכט באלדענע ציינער און די ביינער. האט דער רייז-פאלקאם געשיקט אהין מאשינען (משאיות - י.ר.) מיט גרוז און מ'האט פארשיט.דאס איז געוועץ די גאנצע ארבייט. האב איך דערנאך גענומען און ארויסגעפירט שטיינער מיט צעמענט און געמאכט די מצבה, איך האב אויף דעם גענומען איין ארלויבניש. יעצט דארף מען מאכן דארטן אספאלט און ארום זעצען מיט בוימער, קאשטאנעס, כדי מ'זאל דארטן נישט פאשען קיין בהמות. די צייט וועל איך ארויספירן שטיינער און זאמד און צוגרייטן אויפן זומער. איין ערלויבניש וועט מען מיר געבן. אז איך וועל לעבן און זיין געזונט, מיט גאטס הילף וועל איך עס מאכן. איך בעט די חברים זיי זאלן מיר ארויסשרייבן די נעמען וועל איך אויף דעם ארט בעטן גאט אז גאט זאל זיי העלפן זיי זאלן זיין געזונט מיט זייערע קינדער און קינדס קינדער. פערבלייבט געזונט און גליקלאך מיט אייער משפחה און גאט זאל העלפן ס'זאל זיין שלום אויף דער גאנצער וועלט. א גרוס פון אלע קרעמניצער יידן... איך בין שמחה בערשטעל-מאכערס זון און חיים זיגעלבוימס א פלימעניק".

ובמכתב יותר מאוחר, ברוסית, כותב מאנדל כך:

"אתמול קבלתי את המתנה שלך. קניתי שש משאיות אבנים, ברצוני להקיף את השטח ביסוד של מלט ועליו להעלות גדר. זה צריך לעלות הרבה כסף. התחלה כבר עשינו ולעבודה עצמה ניגש בהתחלת חודש מרס, כשיעברו ימי הכפור והשלג".

עד כאן דברי ישראל מאנדל במכתביו אלינו. כפי שהבינו מהמכתב השני של מאנדל, העברנו אליו חבילות בגדים ופנינו בענין זה גם לבני עירנו שבארצות אחרות. העברנו אליהם תצלום מהמכתב הראשון ומהאנדרטה, וכפי שכותב לנו חברנו ווקמן, שלחו גם הם חבילה במתנה.

* * *

בקרמניץ היהודית נמצאים כיום ארבעה עשר אלף שנרצחו ועוד חמשה שנשארו בחיים. והנה בין חמשה אלה נמצא אחד, איש העם, שראה מחובתו הקדושה לנצור את זכרם של הנרצחים ולשמור על כבודם. לא נח ולא שקט. הטריד ללא הרף וללא חת עד אשר עלה בידו לכסות את השטח של קבר האחים הגדול, להקים שם אנדרטה ובעת הוא ניגש לגדור את המקום. נעמוד לימינו. אנו שולחים לו ברכה עידוד ואומרים לו: יישר כוחך ישראל מאנדל, בנו של שמחה בערשטעלמאכער, חזק ואמץ!

בינתיים הוקם קשר מכתבים קבוע בינינו, שלחנו לו את הביולטין שלנו באידיש מיום 23 באוגוסט 1966. וכן את רשימת יוצאי קרמניץ שבארץ. חמש המשפחות היהודיות שבקרמניץ הם:

1) ישראל מאנדל. 2) מענדל סנדרוביץ. 3) גב' ד"ר לדר. 4) כץ - קצב . 5) כץ - קצב, שניהם בני נח קצב.

י. רוכל

האנדרטה לקדושי קרמניץ – בגיא ההריגה

די מצבה פון די קרעמעניצער קדושים – אויפ׳ן מאסן קבר

הכתבת על גבי האנדרטה

דער אופשריפט אויף דער מצבה

נטע שטרן ז"ל

דברי הספד שנאמרו ע"י מ. גולדנברג בערב האזכרה
לזכרו של חברנו נתן (נטע) שטרן במלאת שלושים
יום לפטירתו.

התכנסנו כאן להתייחס עם זכרו של חברנו נטע.באנו להספיד אותו כבעל, כאב, כאח, כקרוב, כחבר וכאדם יקר.

אולם מה לעשות ואין זה מתקבל על דעתנו ? אין המושגים הספד ונהי הולמים את נטע. הנה הוא עומד לעיני רוחנו כעת. על פניו נסוכה בת-הצחוק המאירה, המלבבת אשר מעולם לא משה מהן. ונבע זה מטוב לבו, ממזגי השקט, מעממיותו השורשית, מתום נעורים שלווהו עד הרגע האחרון?.

בחברתנו החמרנית, אכולת הציניות, הנתונה בחיי שעה, אדם כמו נטע, מתהלך כשכור בין פכחים, כרומנטיקן תמים בין ריאליסטים יבשים ומפוכחים. אבל הרומנאטיקאים האלה – הם שמפיגים את השעמום והקדרות אשר קנו להם שבת אצלנו. במחיצתו של נטע הרגשת תמיד אוירה של שבת, של נשמה יתרה. צל החולין היה בורח ממנו והלאה.

לכן אי אפשר לכרוך ביחד את שני המושגים נטע שטרן ומוות דומם. לכן גדולה מאוד היתה החדהמה בה הוכינו כולנו, בהגיע אלינו הידיעה המעציבה . וכה פתאומי היה הדבר, כה בלתי צפוי, שבשום אופן לא נתקבל על דעתנו.

אולם המציאות האכזרית טופחת על ראשנו ואומרת: בכל זאת נטע איננו, רגבי העפר כסוהו לעולמים.

הלך מאתנו ללא שוב אחד המוהיקנים האחרונים מבין יוצאי קרמניץ, מאלה אשר נושאים בלבם את דמותה של עירנו והמהווים בעצם קיומם כעין מצבה חיה לקהילתו הקדושה, שבהביטך בהם אתה רואה כבאספקלריה את העיר כולה על יהודיה, אנשיה, נשיה וטפה. ונעלמה פתאום התהום שבלעה אותם, המפרידה בינינו החיים לבין המתים.

מעורה מאוד בין הבריות היה נטע. אנשי "עמך" בקרמניץ חפשו את קרבתו והוא דאג להם, כאב את כאבם. עמדו לו בסגולתו זו הזכות של תפקידו בקופת גמילות-חסדים, הזכויות של אביו וחותנו לייבקה רוזנטל ז"ל.

אביו של נטע, מענדל שטרן, יהודי מטופל במשפחה גדולה, נתון היה כולו בעול פרנסה ובמאבק למען הקיום. בכל זאת היה מוצא לו גם זמן לצרכי ציבור, ולא בחברת צדקה אחת היה מקומו.

זוכר אני אותו, כאילו היה זה רק עתה, לבוש במעיל הצבא הצארי האפור, שעדיין נשא עליו את הטיס של החפירות. רק שבועות מספר הבדילו בינו ובין הקרבות בחזית הגרמנית.בשובו הביתה לקח עמו את רובהו. וכשהוקמה בעירנו בחורף 1918 בעצומה של סופת המהפכה, ההגנה היהודית, התנדב מנדל בין הראשונים. ראיתיו לא פעם צועד על משמרתו ברחוב כשעל חזהו הרחב מצטלבות בשתי וערב חגורות כדורים, בידו הרובה המכודן והוא כולו עוטה רצינות, זקוף ונאה, כמו כל בני המשפחה הזאת. מראהו זה נסך בטחון בלב העוברים ושבים מבין היהודים. כאילו אמר להם: הקיץ הקץ להפקרות!

נטע הלך בדרכי אביו וביתר שאת. הוא התמסר לענייני הציבור בדביקות חסידית.

עבודתו בקופת גמילות חסדים לא היתה רק קרדום להפור בו. הוא יכול היה, ללא ספק, להשיג עבודה קלה ושקטה יותר. אבל פה מצא נטע את מקומו כיוצר. הוא עצב את אופיה של הקופה ועשה אותה למקום אליו נמשך כל נזקק, כל יהודי שבשארית כוחותיו נאבק למען פרנסת ביתו. הם היו באים אליו כאל ביתם הם. והוא פגשם תמיד בחמימות, בסבר פנים יפות.

כאן בא נטע במגע קרוב עם פשוטי העם, ישרי לב ומקוריים במחשבתם והבעתם. מהם, ממכמני לבם,שאב אוצרות של פולקלור. ולזה לא כל אדם זכה.

נטע היה בין מיסדיו ועורכיו של "קרעמעניצער שטימע", השבועון, שהפך במהרה לחלק אורגני בנופו החברתי של עירנו. עבודתו בו, כשל כל המשתתפים, היתה בהתנדבות. ופה, בעתון, היתה לו ההזדמנות הנאותה להשתמש באוצרות העשירים, שצבר במקום שבתו, בקופת גמילות-חסדים.

היתה לי ולישראל אוסיקר הזכות להיות שותפים לו בעריכה. ו"כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו" כך היה מעביר אתנו מדי שבוע בשבוע, את עסקני העיר , את נגידיה ואביוניה, סוחריה ועמלי כפיה תחת שבט בקורתנו. ולא היה אדם אחד בעיר, אפילו בסימטה הנדחת ביותר, שנטע לא הכיר אותו לפני ולפנים. בעיקר מהצד ההומוריסטי שבו. וכך בעזרתו ובהשראתו שאבנו את החומר לפליטונים ותאורי הווי בהם היה עשיר עתוננו.

כצעד חשוב להעמקת עממיותו ולהרחבתה, רואה אני את נשואיו של נטע עם איטקה, את קשריו עם בית אביה לייבקה רוזנטל, ממיסדי העתון ועורכו הראשון. ומי יותר מלייבקה זהה היה עם קרמניץ היהודית.הרי מעין דגם זעיר של כל הישוב שם היה, מכיל בנפשו את כל תכונותיו ומאוויו, חי את חייו בכל העתות הסוערות והשקטות. כמה רשימות יפות, ספוגות פולקלור וחיבה על קרמניץ מלפני דורות ומזמנו, פזורים על דפי "קרעמעניצער שטימע" ובעתונים שונים ברוסיה ובפולין!

עסקנותו נקית הכפיים של לייבקה היתה רבגונית, וביתו שמש בית ועד לעסקנים מכל המפלגות ומכל הגילים בעירנו. כאן בבית הזה נשתל נטע, מהקרקע העשירה הזאת הצמיח את פירותיו.

גם בהיות נטע רחוק מרחק גיאוגרפי מאתנו קרוב היה אלינו בנפשו. במכתביו מפולין הוא לא פסק לתבוע מאתנו עזרה לנצרכי עירנו שם.

וכאן, בהיותו נתון עדיין בתוך חבלי הקליטה של עצמו, השתדל מפעם לפעם להשיג מאתנו עזרה לבן עיר זה או אחר, שזקוק היה לסעד. והוא עשה זאת בצנעה האופיינית לו, בדאגה אבהית נוגעת ללב.

מעיין ההומור שלו לא הכזיב עד הזמן האחרון, אבל צער השואה קונן עמוק בלבו ושלט בו עד כדי כך שהיה מעיב לעתים קרובות על תכונתו היסודית, על ההומור.

וזאת נחמתנו: ירושתו העשירה המתבטאת בבניו, פרי חינוכם שלו ושל איטקה, באחיו ובבני משפחותיהם הקשורים זה לזה, קשר הדוק להפליא, שנטע היה נושא אהבתם העמוקה, באהבה ובהוקרה שרחשו לו בני עירנו באשר הם שם.

ועל המצבה לזכרו של נטע, שכל אחד מאתנו נושא בלבו, מן הראוי הוא שיחרטו כמה מהדברים החרוטים על מצבתו של שלום עליכם:

"דא ליגט א איד א פשוטער
געשריבן אידיש-דייטש פאר ווייבער .
און פארן פראסטן פאלק איז ער
געווען א הומאריסט א שרייבער.
דאס גאנצע לעבן אויסגעלאכט.
און דוקא דאמאלס ווען דער עולם האט
געלאכט, געקאטשעט און פלעג זיך פרעהען,
האט ער געקרענקט – דאס ווייסט נאר גאט,
בסוד, אז קיינער זאל נישט זעהען."

תהיה נשמתו של נטע צרורה בלבבות כולנו.

ס. גולדנברג

אלכסנדרה טרסובה – מחסידי אומות העולם

אורות מאופל. בתוך ים השנאה והרצח בימי השואה נצנצו גם אורות בודדים. אצילי רוח יחידים – ודוקא פשוטי עם – סכנו את חייהם ועשו להצלת יהודים מכליון. שמונה ניצולים חבים את חייהם לאלכסנדרה טרסובה, אשר חרפה את נפשה והסתירה אותם בביתה שמונה עשר חדשים תמימים עד עבור הזעם. אחת הניצולות, טובה ספר, תיארה את פרשת ההצלה בפנקס קרמניץ (עמודים 253–263). רק בחדשים האחרונים הגענו לקשרי מכתבים עם טרסובה ע"י חברנו יהושע גולברג, שלמד אתה בכתה אחת. ראויה היא טרסובה שנחזור כאן שנית על ספור המעשה, וכן נביא לידיעת חברינו את מכתבה אל גולדברג, לאחר שהוקם קשר מכתבים אתה.

"<u>רשמי ניצולה</u> (מתוך פנקס קרמניץ). ארבעה עשר אלף נרצחו וארבעה עשר שרדו. אחד מאלף. אספר בקצרה את אשר עבר על השרידים הניצולים, כיצד הצילו נפשם, כיצד הסתתרו במערות ואיך ראו שוב את אור השמש. ואלה שמותיהם, לפי מקומות מחבואיהם: א) בבית אלכסנדרה טרסובה: 1) טובה ספר, 2) סופיה קגרליצקי, 3) פנחס צייטאג, 4) אברהם צאצקי, 5) ווה לנדסברג, 6) הנריק קוס, 7) יעקב קוס, 8) מיאסאק אלרהנס. שלשה מהם אנשי קרמניץ וחמשה – אנשים מהחוץ שבאו "להמלט" בקרמניץ. – – – בביתה של טרסובה התחבאתי 18 חודש, מהתחלת אוקטובר 1942 עד סוף מארס 1944, ואתי עוד 7 יהודים, לאחר שהאוכלוסיה היהודית שבעיר הושמדה כבר כליל. ביתה של טרסובה היה בודד בתוך גן גדול, בריחוק מה מן העיר, כאילו נוצר בשביל מחבוא, וכך גם בעלת הבית, אלכסנדרה, אשה רוסיה טובת לב, בת מאומצת לפקיד רוסי חשוב. סיימה את הליציאום הפולני שבעיר, אשה משכילה ואמידה. לכתחילה קבלה אותנו טרסובה בביתה נגד תשלום, אולם כאשר אזל כספנו המשיכה להחזיקנו בלי תשלום, אף סיכנה את עצמה לא פעם כדי להסתיר אותנו ולהגן עלינו. ה"גויים" שבחצרות הסמוכות לא ידעו במשך כל 18 החדשים כי יהודים מסתתרים שם. כל שמונת המסתתרים גרו בחדר אחד. ימים אחדים לאחר בואנו נגשנו לחפור מתחת לחצר בונקר, כל עבודת החפירה נעשתה בלילות, וגם חשמל הוכנס לבונקר. ואיתות נקבע אל הבונקר, והיה אם באו גרמנים למכבסה למעלה מיד ניתן האות לדרי הבונקר, למען לא ישמיעו קולם. עם כל "הארגון" הטוב ואמצעי הזהירות לא אוכל להבין עתה כיצד לא נתפסנו במשך כל הזמן. אכן נס הוא... כך חיינו במשך 18 חודש, וכך הצלנו את נפשותינו. שרידים יחידים מאלפי יהודי קרמניץ. הצבא הרוסי כבש את העיר ביום 23 במארס 1944, אך מתוך פחד ואי בטחון "בלינו" בבונקר עוד יומיים, ורק ב-25 במארס יצאנו מן המחבוא והלכנו לראות את הנעשה בעיר – – – – – – המשכנו לגור בבית טרסובה עד יוני, ואז יצאנו לעיר רובנה.... יעמדו על הברכה שלש הנשים הנדיבות: מרים דסט, גלינה סורוצ׳ינסקי ובעלה, ואחרון אחרון – אלכסנדרה טרסובה. בזכותן ניצלו כל השמונה ובכללם אף אני הכותבת. עמדו לה לטרסובה הסבלנות ואומץ הלב להחזיק את שמונת האנשים שנה וחצי. במשך הזמן נתרקמו קשרי אהבה בינה לבין אחד המסתתרים בביתה, פנחס צייטאג, איש ווארשה, ועם שחרור העיר מידי הנאצים היא נישאה לו, מכרה את נחלתה בטוניקים באפס כסף ועברו לגור בעיר רייכנבאך (דז׳ארז׳ונאב בפולנית) אשר בשלזיה. לאחר זמן הם נפרדו, צייטאג עלה לישראל ומכאן היגר לאיטליה, ואילו גברת טרסובה משמשת סגן לסטארוסטה בעיר מגוריה החדש".

*　　*　　*

והנה מכתבה של טרסובה אל חברנו יהושע גולברג, מיום 9.8.66.

"גלוייתך הפתיעה אותי מאד. אבקשך לכתוב לי מי מהקרמנצאים נשאר בחיים. סקרנית אני מאד לדעת מהו הספר "פנקס קרמניץ" ומי הם מחבריו. טוב מאד שאין בספר הזה עיטורים. אחרת הייתם רואים אותי בדמות הרחוקה מאד ממעשי גבורה. ואכן: איך היתה "הגיבורה" הזאת נראית לקורא כשהיא מקבלת ערב ערב לידיה "העדינות" את הדלי עם ההפרשות של המסתתרים כדי להריקו. אילו תמונה כזאת הופיעה בספר - ודאי שלא היתה עושה רושם רב ביותר. אמנם מתוך ראיית הדברים ממרחק של זמן ומקום, נראית "מסירות הנפש" שלי נעלה ביותר. אבל במציאות של הימים ההם היתה זאת רק פרוזה אפורה. פשוט, היו לי התנאים המתאימים לכך. הלא ידוע לכם שהיה לי בקרמניץ בית בודד מרוחק מהמרכז, עם גן סביבו. נחוץ היה רק שימצאו אנשים שיואותו לנצל הזדמנות זו ולהציל את נפשם. והנה כשהצעתי לבת כיתתי לידה בילנקו שתסתתר עם הוריה בביתי נתקלתי בסירוב מוחלט. נעזרתי בזה ע"י הלה סורוצ׳ינסקי, אשר הביאה אל ביתי כמה אנשים. עוד באו לעזרתי יאנקה ניימן והלה באדאקביץ, כיום אשתו של לנדסברג.במשך כחצי שנה היתה היא מכלכלת את חבורת המסתתרים. עזרה מיוחדת היתה לי מצדה של מריסיה שעבדה בבית הקפה של הטורקים. היא משכה בעול הכבד הזה יחד אתי.

אני חושבת שבנסיבות כאלה יכול היה כל אחד להיות גבור. לזה יש להוסיף שבמשך הזמן ההוא ישבתי בלי עבודה מכניסה מחמת סירובי לשתף פעולה עם הגרמנים. - - - אני גרה עם בתי בדז׳רז׳וניוב זה כעשרים שנה, שתינו עובדות. בתי עובדת מגיל 15. אין אנו חיים במותרות אבל מחזיקות מעמד איכשהו, היו לנו גם שנים קשות, כשלא היה אוכל לשובע ולא בגד ללבוש. עכשיו הוקל מצבנו, עוזרה לי במקצת טובה קפלן (טפר - אחת הניצולות, כעת בארצות הברית), אשר מזמן לזמן שולחת חבילות בגדים. יודעת אני שאילו היה זה באפשרותה היתה עושה יותר, אך אני גם אינני רוצה לנצל אותה, וביחוד כשאין באפשרותי לגמול לה טובה תחת טובה. כפי שתראו ממכתבי, נשארתי אותה הפטפטנית, כמו שהייתי בבית-הספר. נעים מאד יהיה לי לעמוד בקשר אתך ועם הקרמנצאים, קשר ע"י התכתבות, כי קשר אחר כרוך בהוצאות גדולות".

ובמכתבה מיום 2.12.66 כותבת טרסובה:

"אני מודה מאד לך ולארגון עבור המתנה ששלחתם לי. כמו כן אני מודה עבור הגלויה ומבקשת לשלוח לי את פנקס קרמניץ שהבטחתם לי, אמנם לא אבין בו הרבה אבל אסתכל בתמונות ובנוף של העיר. אבקש לכתוב לי קצת יותר על הקרמנצאים ועל שמותיהם. תצלום אשלח לכם בפעם הבאה, כי אני מצטלמת רק בשעה שצריך לחדש את תעודת הזהות שלי, וזה קורה אחת לחמש שנים בלבד. במה מתבטאת הפעילות של ארגון הקרמנצאים? האם רק תשלום דמי חבר או משהו יותר מזה? האם גרים כולם בסביבה אחת או פזורים ברחבי הארץ ?מאז גמר המלחמה פגשתי רק שני אנשי קרמניץ ובעיר דזירזונוב אני רק יחידה. ושוב אני מודה לכם על שאתם זוכרים אותי ומעבירה פריסת שלום לכל הקרמנצאים. אלכסנדרה".

- - -

אלה מכתביה של אלכסנדרה טרסובה. הם מדברים בעדם. כל הקורא בהם יבחין כי לפנינו אדם יפה נפש, צנוע, הרואה במעשה הצלה דבר המובן מאליו, ורק טבעי הוא הדבר שדוקא היא התאזרה להסתיר יהודים בביתה, חרף הסכנה שהיתה כרוכה בכך לחייה היא. אילו היה הדבר בגדר יכלתנו היינו דואגים לכך שתבקר בארץ ותיפגש כאן עם ציבור אנשי קרמניץ. אך נמשיך לעמוד אתה בקשרים, נסייע לה ככל האפשר ונדאג - באמצעות יד ושם - שיוענק לה הציון הראוי לה, כאחת מ"חסידי אומות העולם". כל בני עירנו רוחשים לה כבוד והכרת תודה.

י. דוכל

לילדי בני עירנו הגדולים והקטנים כאשר הם שם, שלום רב !

מעל דפי החוברת הזאת שלוחים לכם ברכתנו החמה ורחשי ידידותנו הלבביים.

יקר לנו מאוד הקשר אתכם כנכדים ונינים של קדושי עירנו, שלא זכו לראותכם ולהיות אתכם. לכן שמחים אנו כל כך לקראת כל אחד מכם הבא לפגישותינו באזכרות השנתיות ולמסיבות חנוכה ופורים בת"א ובחיפה.

נציין בסיפוק רב שמדי שנה הולכים ורבים אלה מביניכם המצטרפים אלינו בפגישות אלה. נוכחותכם באזכרות מעודדת ומרבה שמחה במסיבות, וזה גם מעורר תקוה בלב, שאולי לא הכל יסתיים עם הסתלקותו של הדור ההולך.

יודעים אנו שאם, חלילה, ירד לתהום השכחה זכר קדושינו, ירד יחד אתו גם הקשר להווי היהודי מלפני דור ושני דורות ואוי לו לעם, שבניו מנתקים את עצמם מעברם הרחוק והקרוב. והרי עוד בראשית ימיה של האומה הוזהרנו: "זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך, זקניך - ויאמרו לך" (בראשית , ל"ב, ז׳) .

עיינו בחוברת הזאת ובאלה שתבאנה אחריה. קראו בשני ספרי הזכרון שהופיעו, האחד בארצנו והשני בארגנטינה. האחרון כתוב באידיש, יעזרו לכם בכך הוריכם. בספרים אלה תמצאו תיאור אורח חייהם של אבות אבותיכם. תכירו את הסביבה בה גדלו הוריכם ותבינו מדוע יקרים להם כל כך זכרונות העבר ההוא, תראו מה מאוד עסיסיים ומלאי חיים היו השרשים שנגדעו. תחושו מה עוללו לעמנו הנאצים ושותפיהם.

שלום ולהתראות בפגישה הקרובה,

ה מ ע ר כ ת

To the Children and Grandchildren of the
Kremenetzer "Landsmen" wherever they are.

Dear Ones,

We have come to greet you from the pages of this review and to express here our friendly feelings towards you.

We should like so much to have read our publications and the two books, printed in Hebrew and Yiddish. Unfortunately, we have not got the facilities to do it in English. But you may be helped in this by your parents. Do it, please,and you will not regret. You will learn who your folks there were, their way of life and their martyrdom.

All this may help us to establish a contact with you, a thing we have always dreamt of. And it depends upon you only to make it a reality.

We have to see to it together that the memory of our martyrs be not given up to oblivion, with the passing away of the old generation. Can there be something more terrible more inhuman than such a perspective ?

R E M E M B E R ! ! Ther is no doubt that our folks there, on the edge of the blood-flooded trench, waiting for their turn to be shot down, were thinking about us, so far from them.

And alongside with the last groan, they heaved into the ether,fluttered also their hope, that that so tragic end of them would reach our ears. A n d a s i t d i d r e a c h us will we forget them??

So join us and your parents in the effort to keep their sacred memory in our hearts forever, and remember what was done to them.

סיור על פני קרמניץ, קיץ 1966

תבוא כל רעתם לפניך, ועולל
למו כאשר עוללת לי .

(איכה א׳, כ"ב) .

ידידי היקרים !

בהיותי בישראל לביקור השתתפתי באזכרה לקדושי קרמניץ והבטחתי לכם לתאר את עירנו אם אזדמן לשם. כעת ממלאת אני הבטחתי לאחר שהייתי ביולי 1966 שבועיים בקרמניץ.

בהעיפי מבט על ההרים מסביב נראו לי הרבה יותר נמוכים, אולי משום שעל הבונה, הצ׳רצ׳ה והקרסטובה הורדו הצלבים ואולי משום מרחק השנים מאז שעזבתי את המקום. ובכל זאת נשאר עוד הרבה ממה שהיה. מה שאי אפשר להגיד על הנעשה למטה, מימיני ומשמאלי וממולי. לזה קשה מאד להתרגל. נתחיל מרחוב שירוקה - המרכז בו היינו נפגשים בטיולינו, בקניותינו ובכל הזדמנות אחרת. נתחיל מהככר מול "המונססיר", מקום שם היו מקימים אהליהם קרקסים שהיו מופיעים בעיר. הככר בנויה עתה בתים בני 3 קומות המהווים מגורים לאנשים לא ידועים לי. הבתים הקטנים אשר בהמשך הרחוב, בהם גרו בעבר העגלונים נעלמו. משם עד חצר הדאר נשאר על כנו בית סולוצין בלבד. בית הדאר במקומו הקודם. בחצר, בביתו של הרב רפפורט - משרדים. ביתו של טבק נשאר. מפה עד הסימטה המובילה לבית המרחץ הישן אין כל בתי מגורים. במקום זה עומד בית של 3 קומות ובו חנויות ומסעדה.

במורד לבית המרחץ, מקום שם עמדו בתי הקצבים, ועל ידם ברחוב נאבאליה , בית אביה של כותבת השורות האלה, הירש פסיס ואחיו - כל אלה אינם. בהמשך צד זה של השירוקה עומד ביתו של בן-ציון גורנשטיין. במרתף הבית הזה מוכרים קווס (אין לזה שום קשר עם המרתף של מילשטיין). עד לבית המלון של מלמד נבנו בתים חדשים. בית המלון מתנהל גם כיום ולמטה חנויות (צלמניה וקואופרטיב של סנדלרים). במקום הפונדק של טרכטנברג בנו קולנוע חדש. השוק החדש לא קיים,בהמשך הרחוב חנויות קטנות עד המקום בו היה לפנים בית המרקחת - של גינדס. במקומם, וכן במקום הבתים שבסימטה ה"איזבוזשיקים", נשתל דשא רחב ידים ובמרכזו אנדרטת לנין ולוח עם תמונות אנשי עבודה מצטיינים. אנו עוברים את המקום בו היה זורם בימי גשמים נחל אדירים, ואני נזכרת כמה משעשע היה לעבור אותו יחף או לחצות אותו ב"פייטון". הנחל זורם גם עכשיו בימי גשם באותו כוח אדיר - "פייטונים" ובעליהם אינם עוד... בית-המרקחת של סקצ׳ינסקי מתנהל כמקודם. בחנות של ברזבר - מוכרים גם עכשיו בדים. כנסית ה"סובור" נראית עלובה ועזובה אולי בגלל מעוט המתפללים וחוסר הצלבים על המגדלים. מכאן ועד לסימטא המובילה לבית המרחץ החדש של קוסר נבנה בנין ארוך בו חנויות מכל המינים. בית המרחץ קיים ומשמש את התושבים. אנו ממשיכים באותו צד של הרחוב והנה מכל הבתים (חוץ מביתו של שפובל וד"ר לנדסברג) לא נשאר זכר. בחצר של התיאטרון האינטימי האולם סגור. ביתו של רופא-השניים ד"ר שיינברג איננו. הבית בו היה הקולנוע "זורייזדה" משמש למשרדים. ביתו של מושקה מרגולים איננו. ביתו של גולדרינג נשאר.

אנו עוברים לצדו השני של הרחוב. בבנין קופת החולים עכשיו בית ספר למוסיקה. הרחובות בסביבה, מקום שם גרו המשפחות פרידמן, גלרנט, פוקס, שטרן ואחרים, נשארו ללא שנוי. בבית המלון "בונה" כעת קואופרטיב של חייטים. בית אייזיק קוצ'ר עומד במקומו, כמו כן בית ברן. הכנסיה הקתולית - "הקוסטיול" - מוזנח ועזוב, סגור ומסוגר. בית זיגלבוים ושיפריס מאכסן משרדים שונים. בית המלון ארמיטז' של קאנר גם הוא קיים. בסביבת הרחוב מיודובה שהוביל לשוק היכן לא נשארו בתים, פרט לשני בתי האבן של וויסברג וסותידולר. משתרעים שם דשאים ועצים. משם ירדתי שוב לרחוב טירוקה במקום בו עומדים עוד הבתים שבהם גרו וינר וטפר ע"י החנות של אחים לנדסברג. ברחוב צ'צקי בו היו בתים של בקימר, חנות של קלורפין, הבית בו גרה המילדת גורביץ - כל אלה אינם. נשאר רק הקיוסק של ברבס ומוכרים בו גם היום עתונים, רק בלי ברבס... נשארה מאפית שניידר, גם כיום אופים שם עוגות. החל ממאפית שניידר ועד לתחנת מכבי אש משתרע שטח של מדשאות ועצים. במקום הרחובות לוינזון, קרביצקה, גורנה וכל יתר הסמטאות עד קולנוע רנסנס נשארו פזורים בתים בודדים: הגרנד הוטל, בית פרישברג, הבית בו גר רצ'ינר, בנין המגיסטראט, בו עכשיו גן ילדים. במשך ימים רבים לא יכולתי להכנס לשטח הזה המכוסה ירק, פרחים ועצים. שטח, שבעיני זר, נראה יפה, לי הוא הזכיר את כל הטרגדיה שהתחוללה פה. בתוך גן זה נשאר גם ביתו של משה זילברג, כעת - ספריה. מבית הסנדלר פאפארה ועד ביתם של יוסף סגל והמעסים נמשכת שדרה של צפצפות, אשר כאילו סוגרת את הפארק ואילו לנו - זה בית קברות. במקום בו עמד בית הכנסת הגדול נבנה בית תרבות. לבי לא נתן לי להכנס בזכרי את בקורי עם אבי בבית הכנסת בימי שבת וחג. בית החולים היהודי איננו, במקומו בתי מגורים חדשים. באחד מהם גרה כעת אולה ויסברוט בתו של יוסף סוחר הביצים. בהמשך תחנת מכבי האש שוב עצים ואחריהם הבתים של ברץ, הבית בו גר דער, תצר בזנוסקו וכמובן המונסטיר. ברחוב דירקטורסקה נשאר ביתו של ד"ר ליטבק, וכן ביתו של שומסקי ובו עתה פנימיה לסטודנטים הלומדים בליצאום. כמו כן נשאר בית הספר העממי היהודי בו למדתי. הייתי גם ב"דיעלאוואי דוואר", בבית פרידה ודבורה שניידר לשעבר. חפשתי שם מה שכבר לעולם לא נמצא. <u>הכל זר ומשונה</u>. <u>הבתים במקומם עומדים אבל האנשים זרים</u>. פעם עליתי אל בית הקברות שלנו. הוא עזוב, לא מבקר בו אף איש. המצבות כפופות למטה, כאילו גם הן רוצות להעלם מתחת לאדמה המכסה את המתים. כל הסימטאות מסביב לעיר, גם ה"דובנסקיה" ו"ווישניוביצקה" רוגטקה נשארו כמו שהיו.

ישבתי לנוח על מדרגות האבן של בית חברתי ריבה אפלבוים. אף איש לא יצא לקראתי, לא פתח את הדלת....

יקירי! הסלחו אם הסגנון שלי לא כל כך ברור וכתב ידי לא מסודר, אבל קשה היה לי לכתוב על הנושא הכאוב הזה.

שלום לקרמנצאים באשר הם שם,

רבקה פסיס

וורשה, 16.8.1966

קשרים עם בני עירנו שבחוץ-לארץ

בפעולותינו להנציח את זכרה של עירנו תופס מקום רב הקשר עם יוצאי קרמניץ שבחו"ל. עם אחינו שבארגנטינה הקשר הוא ע"י מרדכי כץ, עם בני עירנו שבאמריקה - ע"י יצחק ווקמן בניו-יורק ונחום ווישנר בשיקאגו, וכן ע"י מקס דסר בקנדה. כמו כן קיימים קשרי-מכתבים עם גילראנס באיטליה. במכתביהם של כל אלה משתקף הצער על החורבן והנכונות לשתף פעולה עמנו.

א ר ג נ ט י נ ה

בן עירנו מרדכי כץ בבואנוס-איירס ביקר בינואר-פברואר שנה זו במונטבידיאו ונתקבל בחמימות ע"י יוצאי קרמניץ: האחים בלטר, אליעזר קראנץ, גורליקוב ועוד. במכתבו אלינו מציין החבר כץ במיוחד את גורליקוב ומכנה אותו "בעל נשמה קרמנצאית אמיתית". כל בני העיר שבאורוגוואי מוסרים ע"י חבר כץ דרישת שלום לבבית לאחיהם שבישראל.

בעתון היומי "היינט" המופיע במונטבידיאו קוראים אנו רשימה המוקדשת לבקורו של מרדכי כץ שם ולפעילותו בשטח היצירה המוסיקלית בתור מזכיר כללי של איגוד החזנים בבואנוס אירס. הח' כץ הוא כידוע חזן ומלחין. לאחרונה הוא הפיק תקליט ארוך-נגן (Long-Play) עם שירים למקהלה ולפסנתר, בתוכם שיר על קרמניץ. שיר זה הופיע גם בספר "קרעמעניץ יזכור בוך" בבואנוס איירס, בשם "מאמע שטאט" (עמוד 334). תקליט זה אפשר יהיה להשיג בקרוב גם בארץ, באמצעות הארגון שלנו.

בסוף חודש מרץ יגיעו לבקור בישראל כמה מהעסקנים הפעילים של ארגון יוצאי קרמניץ שבארגנטינה: ישראל רויך ורעיתו רבקה, אחותה אסתר עם בעלה יצחק שפאק ועוד. כאשר חוברת זו תראה אור יהיו כבר האורחים הנכבדים כאן ואנו מקבלים אותם בברכת "ברוך הבא!".

בעתון יומי בבואנוס איירס פורסם נקרולוג חם לזכרו של נסע שטרן ז"ל, מטעם ארגון יוצאי קרמניץ שם.

פגישות עם אורחים מחו"ל

כאשר תיכננו הקמת מפעל-זכרון לקדושי קרמניץ הבאנו גם בחשבון שספריית ריב"ל שבתל-אביב תשמש מקום מפגש לאנשי קרמניץ. ובמיוחד התכוונו לזה שבני העיר מחו"ל המבקרים כאן ירגישו במקום זה את האוירה של העיר שנכחדה. ואכן אורחים, יוצאי קרמניץ, המבקרים אותנו מפעם לפעם ומתקבלים על ידינו ב"ספריית ריב"ל" מושפעים מאד מהאוירה ה"ביתית" השורה שם, ומביעים זאת הן בעל-פה והן במכתבים המגיעים אליהו לאחר הביקור. במשך השנה האחרונה ביקרו אותנו תמרה זיבלבורים מפריז, זינה פלדמן מורשה, פראניה פרישברג מפריז, פייגה רויטבלט-קמינסקי ובעלה מארגנטינה, הלנה גון-ויינשטיין ובעלה מניו-יורק, וכן ד"ר לאון ברנסון, אף הוא כיום בניו-יורק (בעלה של בזנוסקו המנוחה בבואנוס-איירס), מוניה גינדס משקנט (מי שהיה מזכיר "אורט" בקרמניץ), וכן החברה קמנשיין מבואנוס-איירס.

נחום וישנר בשיקגו הגיע לגבורות

אנשי קרמניץ שבארץ שולחים ברכתם לנחום וישנר בשיקגו בהגיעו לגבורות, ומאחלים לו ולרעיתו רחל עוד שנים רבות של חיי נחת. נחום וישנר עזב את העיר קרמניץ לפני 63 שנה והיגר לארצות הברית. עד היום שומר הוא את זכרה של ה"אלטע היים", עומד בקשרים אתנו ואף הושיט סיוע כספי ניכר למפעל הזכרון שלנו, מטעם "יוצאי קרמניץ וברעזעץ" שבשיקגו.

מ. גולדנברג

* * *

פ ס י פ ס

מסיבת חנוכה . כמדי שנה נערך גם השנה נשף חנוכה ליוצאי קרמניץ באולם "דן" שבתל אביב. נוכחו כמאה וחמישים איש וכמה מהחברים הביאו אתם גם את הדור השני והיו אף נכדים. נוכחו גם אורחים מניו-יורק: החברה הלנה וויינשטיין ובעלה גון (השיר שלה "עיירתי קרמניץ" חותם את "פנקס קרמניץ" בחלקו שבאידיש, עמוד 450).

גוון מיוחד הוסיף לערב זה חברנו יהודה (הוליו) קאופמן בהופעתו המוצלחת, זמרה ודקלום. בכלל שררה אוירה משפחתית והחברים בילו ערב נעים בחוג של ידידים ומצב הרוח המרומם והנלהב החזיק מעמד עד לסיומו של הערב. זמן רב לאחר המסיבה עוד מגיעים אלינו מחברים שונים הדים של שביעות רצון על הנשף המוצלח. נקווה שבשנים הבאות יהיו נוכחים גם חברים אשר השנה נעדרו, לצערנו, מסיבה זו או אחרת.

תערוכת משה כגן. בן עירנו הצייר משה כגן, חבר קבוץ שמיר, אשר תרם לא מעט לעיצוב האמנותי של "פנקס קרמניץ" - ערך בפברואר ומרס תערוכת ציורים בחיפה בבית האמנים. הוא הציג 25 ציורים בצבע מים ו-10 רישומים. כגן מצייר בעיקר תמונות נוף וכבש לו מקום כבוד בין ציירי הקבוצים ובאגודת הציירים בכלל. כמה וכמה מבני עירנו שבחיפה ביקרו בתערוכה זו שזכתה להצלחה מרובה. אנו מאחלים לו התקדמות והצלחה גם בעתיד.

אלעזר בריק, חברנו הותיק, השיא בימים אלה את נכדו השלישי, יורם, יליד קבוץ שדות ים, המכרת עתה בחיל התעופה בתור טייס. החתונה נערכה בקבוץ שדות-ים בנוכחות מאות אורחים, ביניהם אחרים מאנשי קרמניץ. אלעזר זכה לפני כחצי שנה גם לנין ראשון, בקבוץ מעוז חיים. אנו מאחלים לו אריכות ימים בבריאות טובה ושיזכה להכניס לחופה נכד אחר נכד.

בין העולים - הוקל קווייטל . לאחרונה עלה ארצה מפולין בן עירנו הוקל קווייטל ומשפחתו. בשנים שלאחר השואה עשה קווייטל - נהג במקצועו - הרבה בשטח של הברחת יהודים ממדינות שונות ומשם הועלו ארצה. נאחל לו שיצליח להסתדר בעבודה הולמת לשביעות רצונו.

מ. גולדנברג

בחדר ספריית דיב"ל שבתל-אביב שמור בארון זכוכית מיוחד "ספר זכרון לקדושי קרמניץ" המכיל את שמות הנספים בשואה, כפי שנרשמו ע"י קרוביהם שבארץ ובחו"ל, על קלף ובכתב סת"ם, דף למשפחה. עד כה נרשמו 36 דפים, ולהלן אנו מוסרים את שמות החברים שרשמו את משפחותיהם. מן הנכון הוא שכל יוצאי קרמניץ ירשמו בספר הזכרון את שמות בני משפחותיהם שנספו, והספר ישמש אז מזכרת לכל קרבנות השואה, אשר מצבה לא הוקמה להם, באשר לא הגיעו לקבר ישראל.

אלה מבני עירנו שלא רשמו עדיין את משפחותיהם מתבקשים לעשות זאת ע"י הודעה בכתב לועד הארגון (תל אביב, זכרון יעקב 8). דמי הרשמה -.25 ל"י לכסוי ההוצאות (קלף, שכר "סופר" ועוד).

שמות החברים שרשמו בספר הזכרון את משפחותיהם שניספו:

1. רבקה אקבר-פלדמן, הרצליה
2. אברהם ארגמן-בוץ, רמת גן
3. בלה ברנשטיין-קודלאש, ארגנטינה
4. תמרה בורט-זיגלבוים, פריז
5. מנוס גולדנברג, תל-אביב
6. אהרון גילראנט, מילנו, איטליה
7. מרים גולוב-מאלר, תל-אביב
8. נחמן דסר, ניו-יורק
9. סלובה האלפרין, קבוץ מענית
10. יצחק ווקמן, ניו-יורק
11. הרצל ווישניוב, קבוץ שריד
12. טובה זאגר-אפרת, חיפה
13. שמעון זיצר, רמת השרון
14. אברהם חסיד, מושב חרות
15. שמואל טיטלמן, בת-ים
16. אברהם טרגובצקי, קבוץ עינת
17. נתנאל וצבי קגן, פתח-תקוה וחיפה
18. דוד כץ, תל-אביב
19. יוסף מרגלית, חיפה
20. צ׳רנה מילגרום-שקורניק, חיפה
21. בבה ומלכה נודל, תל-אביב
22. שמחה (בונים) ספקטור, פתח-תקוה
23. יצחק (איזי) פורטנוי, חיפה
24. חינקה פורטנוי-פויזנר, חיפה
25. פרניה פרישברג, פריז
26. זינה פלדמן, ורשה
27. פוליה פנזון-קורנפלד, פתח-תקוה
28. עתליה צמוקין-גולדמן, תל-אביב
29. קריינה קוצ׳ר, תל-אביב
30. שרה קורניץ-בקימר, תל-אביב
31. חנה קטלמן, תל-אביב
32. בבה קריץ-רוכל, חיפה
33. שרה רוכל, תל-אביב
34. איטקה-שטרן-רוזנטל, חיפה
35. משפחת שטרן, חיפה
36. צביה שטיינוורצל-פיפמן, ירושלים

ארגון יוצאי קרמניץ
ב י ש ר א ל

תל אביב, אפריל 1967

טייערער לאנדסמאן

עס געפינט זיך פאר דיר א העפט, וועלכע ברענגט אנ׳אפקלאנג פון א וועלט, א ווייטע פון אונזערע איבן, אבער א זעהר נאנטע צו אונזער הארצן. זי וועט ארויסרופן א שטורם פון געפיהלן ון זכרונות, און וועט אויך דערציילן וואס עס הערט זיך אין דער חרובער שטאט בא היינטיגן טאג.

ניט לייכט זענען געווען די חבלי לידה פון דערדאזיגער העפט. טראץ איר באשיידענקייט אין אינהאלט און אין פארם, האט זיך געפאדערט א היפשע אנשטרענגונג כדי דערמעגליכן איר ערשיינונג אין דער באשטימטער צייט, ערב פסח תשכ"ז.

כדי אונזערע ברודער, לאנדסלייט אין אויסלאנד, און די נייע עולים דא זאלן דאס העפט קענען פריי לייענען, האבן מיר דעם גאנצן מאטעריאל איבערגעזעצט אין יידיש און דאס האט, פאשטענדליך, פארדאפלט דעם פארמאט איהרן און אויך באשווערט די ארבייט.

אויב אבער עס וועט געלונגן דורך איר צו ערשיטערן אונזער רוה און נייגונג צו פארגעסן, ועלן מיר אין דעם געפונען די גרעסטע סאטיספאקציע און לויהן.

* * *

דאס דרוקן פון העפט און עקספעדיציע זענען פארבונדן מיט באדייטענדע הוצאות. ניט האבענדיג צו אונזער דיספאזיציע קיין אנדערע קוועלן פאר דעם דאזיגן צוועק, זענען מיר געצוואונגען צו פאדערן פאר דער העפט צווי פונט. מיר האפן, דאס די העפט וועט דורך אייך געריג אפגעשאצט ווערן און איר וועט גערן אויף זיך נעמען אט דעם "שטייער".

די אויבנדערמאנטע סומע בעטן מיר איבערפירן דורך די אפטיילונגען פון בנק הפועלים לטובת אירגון יוצאי קרמניץ חשבון 110806, בנק הפועלים, תל-אביב, הסניף המרכזי, ווי אויך דורך אלע אנדערע בענק אין לאנד לטובת דעם דערמאנטן חשבון.

א גוטן און פריילעכן יום טוב

וואונשט אייך דער ועד יוצאי קרמניץ

די העפט איז רעדאגירט דורך:

אברהם ארגמן-בוץ, מאנוס גאלדענבערג,
שמואל טייטעלמאן, יצחק רוכל.
גראפיק - דורך א. ארגמן

א מצבה די קרעמעניצער קדושים

מיט אייניגע חדשים צוריק איז אין קרעמעניץ אויפגעשטעלט געווארן א מצבה אויפן מאסען-קבר נעבן די קוילנשאכטעס, וואו די נאצישע מערדער האבן דערמארדערט פירצעהן טויזנד יידן. די מצבה איז אויפגעשטעלט געווארן דורך דער איניציאטיוו פון ישראל מאנדעל, און טאקי ער אליין איז געווען דער אויספיהרער פון זיין געדאנק. ישראל מאנדעל איז א ייד ביי די 70, דער זוהן פון שמחה מאנדעל, וועלכער איז אין שטאט געווען באוואוסט אלס "שמחה בערשטלמאכער".

צו אונז האט די ידיעה וועגן דער מצבה געבראכט רחל סענדעראוויטש, דעם "פעטריקאווער רב'ס" טאכטער, וועלכע האט זומער, 1966 געמאכט א רייזע פון ישראל קיין רוסלאנד. אין לעמבערג האט זי זיך געטראפן מיט איר ברודער מענדעל, וואס לעבט אלא יאהרען נאכ'ן קריג אין קרעמעניץ, מיט איהם איז מיטגעפאהרן ישראל מאנדעל.

ווי האט אויסגעזעהן דער מאסען-קבר? ער איז נישט געווען ארומגעצוימט, קיהען האבען זיך דארט געפאסעט, קעפ און ביינער האבען זיך געוואלגערט און "שקצים" האבען מיט זיי "פוטבאל" געשפילט. דאס האט ישראל מאנדעל'ן זעהר פארדראסען און ער האט אויף זיך גענומען, כל זמן ער לעבט, היטען דעם זכר און דעם כבוד פון די קדושים. מיט דער הילף פון דער היגער מאכט, וועלכע האט געשפענדעט בעוויסע סומען צו דעם צוועק, און מיט דער הילף פון אייניגע קרעמעניצער יידן, האט ער באוויזן דעם גאנצן שטח מיט א שיכט ערד צו באדעקן און די ביינער און שארבענס צודעקן. אין א צייט ארום איז איט אויך בעלונגען אויפצושטעלן דארט א מצבה (די פאטאגראפיע פון דער מצבה און פון דעם אויפשריפטזע זייט 4).יעצט האט מאנדעל בדעה ארומצוימען דעם שטח מיט א פארקען און ער זוכט מיטלען דאצו. ער האט זיך שריפטליך געווענדעט צו מיר, אלס זיינער א "שול חבר" אין שמעון מלמד'ס חדר און איך גיב איבער זיין בריוו כלשונו, אן שום ענדערונגען. ס'איז פאראן בריוו וועלכע מ'דארף נישט און מ'קען נישט "רעדאקטירען" אדער "אויסבעסערן" (זע זייט 2 אין דעם ארטיקעל "אנדרסה לקדושי קרמניץ").

און צווייטען בריוו אין רוסיש שרייבט מאנדעל:

"נעכטען האב איך באקומען דיין מתנה. כ'האב געקויפט 6 אויטאמאבילען שטיינער און האב בדעה ארומצוימען דעם גאנצען שטח מיט א פארקן. דאס דארף קאסטען פיעל געלט. אנ'אנפאנג האבען מיר שוין געמאכט, און אין מערץ וועט ס'ווערט ווערן ווארימער, וועלן מיר, מיט גאט'ס הילף, די גאנצע ארבעט אויספיהרן".

דאס זענען מאנדעל'ס צוויי בריוו. ווי ס'איז צו זעהן פון זיין צווייטען בריוו האבען מיר איהם איבערגעשיקט א "פאסילקע", אלס אונזער בייששייער. דער ועד האט זיך אויך געווענדעט אין דעם ענין צו אונזערער לאנדסלייט אין אנדערע לענדער און האט זיי אויך געשיקט פאטאגראפיעס פון דער מצבה און פון די בריוו. לויט דער ידיעה פון יצחק וואקמאן, ניו יורק, האבען זיי שוין אויך געשיקט "פאסילקעס".

דעם יידישע קרעמעניץ באשטייט היינט צו טאג פון פירצען טויזנד דערמארדעטע און פון פינף לעבן געבליבענע. און אט צווישן די דאזיגע פינף האט זיך געפונען איינער, א פאלקסמאן, ישראל מאנדעל, וועלכער האלט פאר זיין הייליגן חוב היטען דעם זכר און דעם כבוד פון די אומגעקומענע. ער האט נישט גערוהט, ביז ער האט אויסגעפועלט ביי דער מאכט צו פארדעקן דעם שטח

מיט ערד און אויפצושטעלן א מצבה, און יעצט טרעט עד צו ארומצוזימען דעם קבר האחים. מיר וועלן איהם מיטהעלפען אין דער אויפגאבע און מיר שיקען איהם א הערצליכען יישר כח. חזק ואמץ ישראל מאנדעל, שמחה בערשטלמאכער׳ס זוהן".

נ.ב.

די פינף משפחות אין קרעמעניץ זענען: 1) ישראל מאנדעל, 2) מענדל סענדארוויטש, 3) פרוי ד"ר לערער, 4) כץ , 5) כץ . די לעצטע צווי, קצבים, זענען נח קצבים זיהן.

י. רוכל

* * *

נטע שטרן ז"ל

ווערטער פון הספד וואס איז אפגעהאלטן געווארן אין טאג פון שלושים נאך נטע (נתן) שטערן׳ס טויט אין זאל פון לשכת המס אין חיפה - זיין ארבעטס-פלאץ.

מיר האבן זיך היינט דא צוזאמענגעקומען כדי זיך מתיחד זיין מיטן זכר פון אונזער חבר, נטע שטערן. מיר זיינען דא מספיד איהם אלס א מאן, פאטער, ברודער, קרוב און לאנדסמאן. אבער וואס טוט מען ווען עס לעגט זיך נישט אויף דעם געדאנק? וואס טוט מען אז די ווערטער "הספד" און געוויין פאסן זיך אזוי נים צו נטען?

האט זעה איך איהם יעצט פאר מיינע אויגן, פונקט ווי איהר אלא דא. אויף זיין פנים איז אויסגעגאסן דער שטענדיקער גוטמוטיקער שמייכל זיינער, די אייביג יוגענטליכע תמימות.

אין אונזער מאטעריעלער ארימקייט, א באהערשטע דורך ציניזם און חיי-שעה, געפונען זיך אזעלכע נטעס, ווי א שכור צווישן ניכטערע, א נאיווער ראמאנטיקער צווישן אויסגעקליגלטע, טרוקענע מאטעריאליסטן. אבער אט די ארמאנטיקער פארטרייבן אפטמאל דעם אומעט, וואס ארום אונז, באלייכטן די גרויקייט.

נטע איז ארומגענומען געווען מיט א שבחדיקער נשמה-יתרה אטמאספער, וואס האט אוועקגעיאגט פון זיך די וואכעדיגקייט און אנגעשטעקט מיט זיך אלעמען.

דארום איז אזוי שווער צונויפצופארן נטע׳ן מיט דעם שטילשווייגענדן טויט. דארום איז אזוי אונגעהויער גרויס געווען די ערשטוינונג ביי אלעמען. און אזוי פלוצלינג, אזוי אונערוואַרטעט איז אלעס געשעהן, דאס עס האט זיך נים געגלויבט. אבער די ווירקליכקייט איז אונרחמנותדיג. און מיר שטעהען דא אונבאהאלפן פארן טרויעריגן פאקט. נטע איז שוין ניטא צווישן אונז. די שווערע ערד האט איהם אויף אייביג צוגעדעקט.

און מיט נטען איז פון אונז אוועק איינער פון די לעצטע מוהיקאנער פון צווישן די לעבנגעבליבענע קרעמעניצער, וועלכע טראגן אין זייעדער הערצער דאס געשטאלט פון אונזער שטאט, און וועמענס וועזן אליין שטעלט מיט זיך פאר א לעבעדיקע מצבה פאר אונזערע קדושים. נטע איז ענג פארבונדן געווען מיט אלע קרייזן פון דער אידישער באפעלקערונג אין שטאט. צו אים האבן זיך די בני עמך געצויגען אלס גוטן פריינד. אים האבן זיי זייערע צרות פארטרויט. און ער האט זיי בעוועטיגט צוזאמען מיט זיי. אט די סגולה זיינע האט ער בעהאט צו פארדאנקען אין א גרויסער מאס, דער אויפגאבע זיינער אין גמילות חסדים קאסע, ווי אויך זיין פאטער, מענדל שטערן און שווער, לייבקי ראזנטאל ז"ל.

מענדל שטערן א יונגער-מאן, א מטופל מיט קליינע קינדער, וואס האט געשלעפט דעם שווערן עול פון פרנסה האט דאס געפונען צייט און ענערגיע זיך מיט לייב און לעבן אפגעבן לצרכי צבור.

איך געדענק א ווינטער טאג, ווי דאס וואלט היינט געווען, מענדל איז אנגעטוהן אין א גרויסן זעלנערישען שינעל, וועלכער האט נאך בעטראגן אויף זיך דעם לייס פון די אקאפען. ער האט זיך אקארשט אומגעקערט פון פראנט, ווי ער האט מלחמה געהאלטן געגען די דייטשען. אין דער האנט טראגט ער די אנגעשפיזטע ביקס, וואס ער האט מיט זיך מיטגעבראכט. און אויף זיין ברייטער ברוסט קרייצן זיך צווי קוילן בארטלען. מענדל איז געווען פון די ערשטע וועלכע האבן זיך מאביליזירט אין די רייהען פון זעלבסטשוץ וואס איז געגרינדעט געווארן אין קרעמעניץ ווינטער 1918. דא שפאנט ער אויף דער וואך, א בלייכער, ווי א סאסנע, שטאלץ און זיכער. און די הערצער פון די אידישע דורכגעהער האט זיין אויסזעהן ארויסגערופן א געפיל פון זיכערקייט, ווי ער וואלט געזאגט: "גיסא מער הפקר זיין".

נטע איז אוועק אין די וועגן פון זיין פאטער, מיט התלהבות און דביקות האט ער זיך איבערגעגעבן זיין ארבעט, וואס האט דורכאויס געטראגן א געזעלשאפטליכן כאראקטער. אט די ארבייט זיינע איז ניט נאר געווען א קוול פון פרנסה. דאס איז געווען אויך א בארוף. און מיט זיין ווארימקייט און הילף פון לאנגיעריגע פארוואלטונגס מיטגלידער פון גמילות חסדים קאסע, דוד גאלדענבערג, משה בערשטיין ז"ל, איז אים געלונגען צו פארוואנדלן דאס פלאץ אין א ווארימער נעסט. דא פלעגן הארעפאשנע אידן, וואס האבן בזיעת אפס געצויגן חיונה פאר זייעדער וייב און קינדער – טרעפן א אויסגעשטרעקטע ווארימע האנט. אט דא אין דער היימישער, געמיטליכער אטמאספער איז געלונגען נטען צו קומען אין אן אוממיטעלבארן קאנטאקט מיט די פשוטע אידן און נאשן פון זייערע אייבענהארטיגע געדאנקען און אויסדרוקען. אוצרות פון פאלקלאר האט ער דארט ביי זיי געשעפט.

נטע איז אויך געווען פון די גרינדער פון וואכענבלאט – "קרעמעניצער שטימע" – וועלכער איז מיט דער צייט געווארן איין ארגאנישער טייל פון דער קרעמעניצער געזעלשאפטליכקייט. די ארבייט זיינע דארט, וואו פון אלע משתתפים, איז נטען געגעבן געווארן די געלעגענהייט מיט זיינע אנגעזאמלטע אוצרות זיך באנוצן.

איך מיט ישראל אטיקער האבן געהאט דעם זכות צוזאמען מיט נטען די צייטונג רעדאגירן און "כבקרת רועה עדרו, מעביר צאנו תחת שבטו" ווי א פאסטוך וואס פיהרט דורך זיינע שאף פאר זיינע אויגן, אזוי פלעגט ער מיט אונז דורכפירן וואך איין וואך אויס, די עסקנים פון שטאט, די נגידים און אביונים, די סוחרים און הארעפאשניקעס אונטער דער ריט פון זיין קריטיק. ניט געווען קיין איינציגער מאן אין שטאט, אפילו אין די פארווארפענסטע געסלאך, וועמען נטע זאל ניט האבן געקענט אויסגעבינדן, דער עיקר, פון דער הומאריסטישער זייט זיינער. און אזוי ארום, מיט זיין הילף און השראה האט זיך בא אונז געשאפן מאטעריאל פאר פעליעטאנען. און פאר בילדלאך פון לעבן און קרעמעניץ מיט וועלכע אונזער צייטונג האט זיך אויסגעצייכנט.

אלס א וויכטיגער שריט צום פארטיפן און באדייכערן זיין פאלקסטימליכקייט, זע איך דעם שדוך זיינעם מיט איטקען וועלכע האט אים געבראכט צו פארבינדונג מיט לייבקע ראזענטאל, וועלכען מען באצייכנט מיט רעכט אלס קרעמעניצער יאנוש קורצ׳אק, דעם פאטער פון יתומים דארט, דעם גרינדער פון "קרעמעניצער שטימע" און זיין ערשטער רעדאקטאר. קיינער אין קרעמעניץ איז נישט געווען אזוי שטארק, אזוי ענג געקניפט און געבונדען מיט די פאלקס מאסן ווי לייבקע, ער האט מיט זיך פארגעשטעלט א מין פארקלענערטע מאדעל פון דער שטאט, און ער האט, טראץ זיין שטילער צניעותדיקער אויסערליכקייט מער פון אלעמען איבערגעלעבט די געשעהנישן דארט אין די צייטן פון שטורם און פון רוה. וויפיל ארטיקלען, פעליעטאנען און רעפארטאזשען, דורכגעדרינגענע מיט פאלקלאר און ליבע צו קרעמעניץ פון אמאל און פון זיינערצייט, האט ער פארעפנטליכט אין קרעמעניצער שטימע און אין אנדערע צייטונגען פון רוסלאנד און פוילן. זיין נקיות-כפיים-דיגע עסקנות איז געווען פיעלזייטיג און זיין הויז האט געדינט אלס א בית ועד פאר די היגע טוהער פון אלע פארטייען, שאטירונגען און עלטער. אט אין דעם הויז האט נטע זיינע ווארצלען געשלאגן וועלכע האבן אזעלכע רייכע פרוכטן געבראכט.

זייענדיק ווייט פון אונז געאגראפיש - נאך אין פוילן - איז נטע געווען נאנט אין זיין הארצן צו אונז. און פון דארט האט ער געפאדערט שטיצע פאר נויטבאדארפיגע קרעמעניצער. אויך דא אין לאנד, זייענדיג אליין נאך ארייננגעטוהן אין די חבלי-קליטה פון א נייעם עולה, האט ער ניט אויפגעהערט זיך צו באמיהען ארויסקריגן הילף פאר דעם אדער יענעם לאנדסמאן. און געטוהן האט ער דאס מיט צארטקייט און טאקט ווי אלע מאל. דער קוואל פון זיין הומאר האט אנגעהאלטן ביזן סוף זיינעם. אבער דער צער פון חורבן האט שטארק באהערשט זיין גאנץ וועזן און האט אפטמאל פארוואלקנט זיין גרונטליכע אייגענשאפט -דעם הומאר.

זאלן אונז אלעמען אלס טרייסט דינען זיין רייכע ירושה וואס באשטייט אין זיינע זין וועלכע זיינען די פרוכטן פון זיינע מיט איטקען ערציהונג, די ברידער זיינע מיט זייערע משפחות, וואס זענען אויף אזא וואונדערליכן אופן צוגעבונדן איינער צום צווייטן, און וועלכע האבן נטע׳ן אזוי ליעב געהאט, די ליבע צו אים און שעצונג פון אלע לעבען-געבליבענע קרעמעניצער לאנדסלייט איבער דער גארער וועלט. אויף דער מצבה פון נטען, וועלכע יעדער פון אונז טראגט אין זיין הארצן, זאל אויסגעקריצט ווערן אייניגע ווערטער פון די וועלכע זענען אויסגעקריצט אויף דער מצבה פון שלום-עליכם. זיי וועלן זיך פאסן אזוי פיעל צו איהם:

"דא ליגט א איד א פשוטער
געשריבן אידיש-דייטש פאר ווייבער
און פארן פראסטן פאלק איז ער
געווען א הומאריסט א שרייבער
דאס גאנצע לעבן אויסגעלאכט
און דוקא דאמאלס, ווען דער עולם האט
געלאכט, געקאטשעט און פלעג זיך פרעהען,
האט ער געקרענקט - דאס ווייסט נאר גאט,
בסוד, אז קיינער זאל ניט זען.

תהיה נשמתו צרורה אין די הערצער פון אונז אלעמען.

מ. גאלדענבערג

א שטראל אין דער פינסטערניש, אין דעם גרויסער פינסטערניש פון חורבן און אומקום האט זיך וואו ניט וואו באוויזן א שטראל פון ליכט. עס האבן מיט זיך געבראכט מענשן פון א נאבעלן כאראקטער, מערסטענס פשוטע, תמידותדיגע, וועלכע האבן זייער לעבן איינגעשטעלט, כדי צו ראטעווען יידן פון טויט.

אכט יידישע נפשות זענען שולדיג זייער לעבן דער פרוי אלעקסאנדרא טאראסאווא, וואס האט בא זיך אין הויז אויסבאהאלטן זיי 18 חדשים.

טובה טעפער, איינע פון די אכט געראטעוועטע, שילדערט אט דאס דראמאטישע קאפיטעל פון רעטונג אין "פנקס קרעמעניץ" (זייטן 259–263).

ערשט מיט א פאר מאנאט צוריק האט אונז בעלונגען זיך מיט דער פרוי טאראסאווא צו פארבינדן דורך אונזער לאנדסמאן יהושע גאלבערג (תל–אביב), וועלכער האט מיט איר שטודירט אין איין קלאס.

טאראסאווא איז ווערט אז מיר זאלן דא נאכאמאל דערציילן וועגן איהר העלדישען טאט, ווי אויך איבערגעבען דעם אינהאלט פון אירע בריוו.

<u>איינדרוקן פון א געראטעוועטע</u> (אויסצוג פון טובה טעפער׳ס ארטיקל אין "פנקס קרמניץ").

" ... פערצן טויזנד זענען ערמארדערט געווארען און פערצן זענען לעבן געבליבן. איינער פון טויזנד. אכט פון זיי האבן זיך אויסבאהאלטן ביי טאראסאווא: טובה טעפער, אברהם צאצקיס, וואווע לאנדעסבערג (אלע דריי קרעמעניצער), העניק קאט, פנחס צייטאג, מיעטעק אלעראנט, סאפיא קאגארליצקי. די פינף זענען פון אנדערע שטעט בעקומען זיך "מציל זיין" אין קרעמעניץ ....."

"אין הויז פון טאראסאווע האב איך זיך אויסבאהלטן 18 מאנאטן,פון אנהויב אוקטאבער 1942 ביז סוף מערץ 1944, מיט מיר זענען דארט געווען נאך 7 יידן. דאס הויז פון טאראסאווע געפונט זיך אין א גארטן, אביסל אין דער זייט פון שטאט. עס איז ווי פאר דעם ציעל געבוירן געווארן, ווי אויך די אינהאבערן פון אים, אלעקסאנדרא, א גוטמוטיגע פרוי, איין אדאפטירטע טאכטער פון א חשובן רוסישן באאמטן. זי האט געענדיגט דעם פוילישן ליצעאום אין קרעמעניץ, אזן געווען פארמעגליך. צוערשט האט זי אינז אריינגענומען צו זיך פאר א געווויסן אפצאל אבער ווען עס האט זיך בא אונז געענדיגט דאס געלד, האט זי אונז אויסגעהאלטן אן שום אפצאל. איהר לעבן איז געהאנגן אויף א האר יעדע מינוט. די גויים פון די שכנותדיגע הויפן האבן קיין אהנונג ניט געהאט,אז יידן באהאלטן זיך אזוי נאנט פון זיי. אלע אכט האבן די ערשטע טעג געוואוינט אין איין צימער. איגגיכן אבער זענען מיר צוגעטראטן צו גראבן א בונקער. די ארבייט איז געטאן געווארן דורך די נעכט. אין בונקער איז אויך דורכגעפירט געווארן עלעקטרישע ליכט, און ווען עס פלעגן קומען דייטשן אין דער וועטערריי, וואס פון אויבן, פלעגט געגעבן ווערן א סיגנאל דורך דער טאראסאווא צו זיין שטיל .

טראץ דער וואונדערבארער ארגאניזאציע און אויסערגעוויינלעכער פארזיכטיקייט וואס בא אונז האט געהערשט, קען איך ביז יעצט ניט פארשטיין ווי אונז איז געלונגן אויסמיידן א דורכפאל אין משך פון אזא צייט ....."

"דאס רוסישע מיליטער האט פארכאפט די שטאט דעם 23 טן מערץ 1944, אבער מיר האבן אויס מורא און פארזיכטיקייט "פארבראכט" אין בונקער ביז דעם 25 מערץ, און ערשט דאן זענען מיר ארויס, און אוועק באטראכטן די חורבות פון שטאט ...."

"מיר האבן פארגעזעצט צו וואוינען בא טאראסאווען ביז יוני, און דאן זענען מיר אפגעפארן קיין ראוונע.

צום גוטן זכות דערמאן איך אויך די פרוי דעמערט מאריע, די פרוי באלינא טאראצ׳ינסקי מיט איר מאן, וועלכע האבן דער טאראסאווא מיטגעהאלפן.

כ׳ווייס ניט ווי האט זיך צו דער פרוי טאראסאווא גענומען דער כוח און געדולד, די דרייסטקייט, דאס אלעס אויסצוהאלטן און דורכמאכן...."

"אין פארלויף פון דער צייט האבן זיך געשאפן נאנטע באציהונגען צווישן דער פרוי טאראסאווע מיט איינעם פון די אויסבעהאלטענע, פנחס צייטאג פון ווארשע, און באלד נאך דער באפרייהונג האבן זיי חתונה געהאט. די טאראסאווא האט פארקויפט איר הויז פאר א שיבוש און זיי זענען איבערגעפארן אין דער שטאט רייכנבאך (דזיערזשאנאוו אין פוליש) וואס אין שלאנסק. א צייט נאך דעם האבן זיי זיך געגט. צייטאג איז עולה געווען קיין ישראל און פון דארט עמיגרירט קיין איטאליען. די פרוי טאראסאווא פילט אויס דעם אמט פון וויצע סטאראסטע אין איר נייעם וויין פלאץ".

עד כאן די ווערטער פון סובה טעפער.

און דאס איז דער בריוו פון טאראסאווא נאך דעם וואו מיר האבן זיך מיט איר פארבונדן.

"דזיערזשאנאוו, 9.8.1966 .

חשובער הער גאלבערג.

אייער קארטל איז געווען פאר מיר א איינגענומענער סורפריז און כ׳בעט אייך מיר שרייבן ווער נאך פון די קרעמעניצער זענען לעבן געבליבן. איך בין זעהר נייגעריג צו וויסן וואס שטעלט מיט זיך פאר דער בוך "פנקס קרעמעניץ", וועלכן איר דערמאנט און ווער זענען די מחברים פון אים.

גוט איז וואס אין דעם בוך זענען ניט פאראן קיין אילוסטראציעס, אנדערש וואלט איר מיך געזעהן אין א בעשמאלט, וועלכע וואלט אויסגעזעהן גאנץ חייט פון א העלדן. און טאקי ווי וואלט אט די "העלדן" אויסגעזעהן בשעת זי האט יעדען אוונד אויפגענומען אין אירע "צארטע" הענט דעם שפאל מיט די אומריינקייטן פון די באהאלטענע כדי איהם אויסצוגיסן. ווען אזא בילד וואלט אין בוך דערשינען וואלט דאס געווים קיין

גרויסן איינדרוק נים געמאכט. אין דער פערעספעקסיוו פון צייט און פלאץ זעהט אויס מיין "מסירות נפש" זעהר גרויס, אבער אין דער אמתן, איז דאס אין די אומשטענדן פון יענער צייט געווען א גרויע פראזע. גאנץ פשוט, איך האב געהאט דערצו די פאסיגע באדינגונגען. איר ווייסט אז כ'האב אין קרעמעניץ א באזונדער הויז, דערוויסעדט פון צענטר, ארום דעם הויז איז געווען א גארטן, עס האבן זיך נאר באדארפט געפינען די מענשן וועלכע וואלטן געוואלט אויסנוצן די געלעגענהייט זיך צו ראטעווען. אט האב איך פארגעלעגט לידיא בילענקא, מיינע א שול חברטע, זי זאל קומען צו מיר זיך באהאלטן מיט אירע עלטערן, זיי האבן אבער קאטעגאריש זיך ענטזאגט.

מיר האבן געהאלפן אין דער זאך העלא סאראצ'ינסקי, וועלכע האט צו מיר געבראכט עטליכע פערזאן, אויך יאנקא ניימאן און העלא באדאקעוויטש, יעצט די פרוי פון ד"ר לאנדעסבערג. אין משך פון א האלב יאר האט זי געשפייזט די גאנצע גרופע פון די באהאלטענע. א באזונדערע הילף איז מיר געגעבן געווארן דורך מאריסיא, וועלכא האט דאן געארבייט אין דעם קאפע-הויז פון די טערקן. זי האט אויף זיך געשלעפט דעם שווערן עול צוזאמען מיט מיר. איך מיין אז בא אזעלכע באדינגונגען וואלט יעדער איינציגער געקענט זיין א העלד. דערצו דארף מען נאך צוגעבן אז אין פארלויף פון דער גאנצער צייט בין איך געזעסן אהן אניאוינקוכא באשפפיקונג, ווייל כ'האב נים געוואלט מיטארבייטן מיט די דייטשן...."

"איך וואוין מיט מיין טאכטער אין דזירדזשאנאוו שוין צוואנציג יאר.ביידע ארבייטן מיר. די טאכטער מיינע ארבייט פון 15 יאר.מיר לעבן נים אין לוקסוס, און שלאגן זיך דורך וואו ס'איז. מיר האבן געהאט אויך שלעכטע צייטן ווען שפייז איז נים געווען צום זאט און אויך קיין קלייד זיך אנצוטוהן. יעצט איז אונז פיעל לייכטער. עס האט מיר אביסל געהאלפן טובה קאפלאן (טובה טעפער, די אויבנדערמאנטע, וועלכע איז יעצט אין אמעריקא, רעדאקציע). זי שיקט מיר פון צייט צו צייט פעקלאך מיט קליידונג. איך ווייס אז ווען זי וואלט געקאנט וואלט זי געטאן מער. איך וויל זי נים אויסנוצן, באזונדערס ווען כ'האב נים די מעגלעכקייט איהר דערפאר אפדאנקן.

ווי איהר זעהט, בין איך געבליבן דיזעלבע פלאפלערן ווי אין שולע. עס וועט מיר זיין זייער איינגענומען אנהאלטן קאנטאקט מיט אייך און מיט די קרעמעניצער, א קאנטאקט דורך קארעספאנדענץ,ווייל אויף אנאנדער אופן קלעקן נים קיין מיטלען".

און אט איז א אויסצוג פון טאראסאוואס צווייטן בריוו פון דעם 2.12.66 .

"איך דאנק אייך און דעם פאראיין פון קרעמעניצער פאר דער מתנה וועלכע איהר האט מיר געשיקט. אויך דאנק איך פאר דעם קארטל און פארן צוגעזאגטן "פנקס קרעמעניץ", כאטש איך וועל אים נים קענען לייענען. דערפאר אבער וועל איך קענען קוקן אויף די בילדער פון די מענשן או נאטור פון קרעמעניץ. איך בעט אייך זער מיר שרייבן מער וועגן די קרעמעניצער און זייערע נעמען. מיין בילד וועל איך שיקן א צווייט מאל, ווייל איך פאטאגראפיר זיך נאר ווען איך דארף ארויסנעמען א לעגיטימאציע, און דאס געשעט איינמאל אין פינף יאר.

אין וואס באשטייט די טעטיגקייט פון קרעמעניצער פאראיין? צו באגרעניצט איר זיך נאר מיט א חודש אפצאל אדער איר טוט עפיס נאך? צו וואוינען אלע קרעמעניצער אין

איין אומגעגנד אדער זיי זענען פארשפרייט איבערן גאנצן לאנד. צייט די מלחמה האט זיך געענדיגט האב איך באגעגנט נאר צוויי קרעמעניצער וואס זענען געקומען קיין דזירזשאנאוו. דא בין איך די איינציגע קרעמעניצער. איך דאנק אייך ווידער פאר געדענקען מיך און איך בעט גרוסן אלע קרעמעניצער".

דאס זענען דערווייל די בריוו פון טאראסאווא, זיי רעדן פאר זיך און ווער עס לייענט זעט פאר זיך א מענש מיט א פיינער נשמה, באשיידן, וועלכער זעט אין רעטונגס-טאט א זעלבסט-פארשטענדליכע זאך. עס איז דארום נאטירליך, וואס דוקא זי האט זיך אונטערגענומען ראטעווען די גרופע יידן,טראץ דער גרויסער סכנה וואס איז איר פארגעשטאנען. אויב עס וואלט נאר מעגליך געווען וואלטן מיר באדארפט זארגן, דאס זי זאל אונז באזוכן אין ישראל און זיך באגעגנען מיט די קרעמעניצער. מיר וועלן פארזעצן אונזער פארבינדונג מיט איהר, זען העלפן איר און אויך זארגן דערפאר עס זאל איר געגעבן ווערן דורך "יד ושם" די אויסצייכנונג וואס ווערט געגעבן די חסידי אומות העולם.

כבוד און דאנקבארקייט דריקן אויס דער פרוי טאראסאווא אלע אונזערע לאנדסלייט.

י. רוכל

* * *

א באזוך אין קרעמעניץ , זומער 1966

זאל קומען אל זייער בייז פאר דיר,
און טו צו זיי אזוי ווי דו האסט
צור מיר געטאן.

(איכה א׳, פסוק כ"ב)

טייערע פריינד.

בעת מיין באזוך אין ישראל האב איך איינטייל געגומען אין דער יערליכער אזכרה צו די קדושים פון קרעמעניץ. איך האב אייך דאן פארשפראכן צו באשרייבן די שטאט אונזערע, ווי זי זעהט אויס יעצט, אויב איך וועל זי באזוכן.

יעצט קום איך מיין פארשפרוך ערפילן. יולי 1966 האב איך די שטאט אונזערע באזוכט.

צוערשט ווארף איך א בליק אויף די בערג ארום. זיי ווייזן זיך מיר אויס פיעל נידריגער, ווי געווען. מעגליך דערפאר וואס פון דער "באנע", "צ׳ערצ׳א" און "קרעסטאווא" זענען אראפגענומען

געוואָרן די ציילעמער, אָדער אפשר האָט דאָ געווירקט דער מרחק פון צייט. אָבער דאָך איז דאָרט אויבן פאַרבליבן פיעל וואָס איז אַמאָל געווען. אָבער דאָס קען מען ליידער ניט זאָגן, ווען מען ווענדעט דעם בליק אַראָפּ, צו לינקס, רעכטס און אַקעגן. צו דעם איז גאָר שווער זיך צוגעוואוינען

מיר ווילן אָנפאַנגען פון דער שיראַקאַ גאַס, אַז דעם צענטער פון לעבן פון אונזער שטאָט. געגן מיר איז דער פלאַץ נעבן מאַנאַסטיר, דער פלאַץ וועלכן די אַלטע קרעמעניצער איינוואוינער געדענקען אונטערן נאָמען "שימעלע פּאַסטוכ׳ס פלאַץ". אַהער פלעגן אַלע יאָר קומען וואַנדערענדע צירקן, אָדער לונאַ-פּאַרקן און אויפשטעלן זייערע געצעלטן. דער פלאַץ איז פאַרבויעט מיט דריי-שטאָקיגע הייזער אין וועלכע עס וואוינען מיר גאָר אומבאַקאַנטע מענשן. די קליינע הייזקעלאַך פון די בעל-עגלה׳ס, וועלכע האָבן זיך דאָרט געצויגן ביזן פּאָסיק זענען פאַרשוואונדן פון דאָרט. ביז דער פּאָסט איז פאַרבליבן נאָר סאַלאַדונס הויז. די פּאָסט איז ווי געוועזן. אין הויף פון רב ראַפּאַפּאָרט זענען פאַרשידענע אַמטן. דאָס הויז פון טאַבאַק איז געבליבן שטעהן. פון דאַן ביז דעם געסעלע, וואָס האָט געפירט צו דער אַלטער באָד זענען ניט פאַראַן קיין וואוינונגס-הייזער. אַנשטאָט דעם שטעט דאָ איין גרויס דריי-שטאָקיג הויז אין וועלכן עס געפינט זיך אַ רעסטאָראַן און געוועלבער.

אויפן אַראָפּגאַנג צו דער אַלטער באָד, וואו עס האָבן דורות לאַנג זיך געפונען די הייזער פון די קצבים און אויף דער דערנעבנדיגער גאַס "נאָוואַליע" אויך דאָס הויז פון דעם פאָטער פון שרייבערן פון די שורות, הירש פּעסיס און ברודער צוזאַמען מיט אַנדערע, איז אַ פּוסטקייט. קיין הויז איז דאָרט ניט געבליבן.

ווייטער פון דאָרט, אויף דער שיראַקאַ, שטעט בן ציון גאַרינשטיינס הויז. אין קעלער פון דעם הויז פאַרקויפט מען קוואַס. אָבער דאָס האָט גאָר ווינציג צו טאָן מיט משה שיינקערס (מילשטיין) קוואַס. נאָך דעם הויז ציט זיך אַ רייה פון נייע הייזער ביז דעם געוועזענעם האָטעל פון משה מלמד. עס פיהרט זיך נאָך אויך יעצט דאָרט אַ האָטעל. פון אונטן איז אַ פאָטאָגראַפיע און אַ שוסטער קאָאָפּעראַטיוו. אויפן פלאַץ פון פראַכטענבערגס איינפאַר-הויז האָט מען אויסגעבויט אַ נייעם קינאָ. דער נייער מאַרק פינקציאָנירט ניט יעצט.

אין ווייטערדיגן לויף פון דער גאַס ביז דעם פלאַץ, וואו עס איז אַמאָל געשטאַנען גינדעסעס דעם אַפּטייקערס הויז ציהען זיך קליינע געוועלבער.

אויפן פלאַץ פון גינדעסעס הויז און די הייזער אין געסעל פון די איזוואָזטשיקעס האָט מען פאַרזייעט גראָז, אינמיטן פון דעם שטעט אַ דענקמאָל לענינען און אַ לוח מיט די פאָטאָגראַפיעס פון אויסגעצייכנטע אַרבייטער.

מיר דערנעהנטערן זיך צום אָרט וואו עס פלעגט דורכשניידן די שיראַקאַ אַ געוואַלדיגער שטראָם פון די בערג, בשעת אַ שלאַקס רעגן. און איך דערמאָן זיך, ווי מיר פלעגן זיך ווילן בשעתן איבערגעהן דעם פּאַסעק באָרוויס (ווען ער איז שוין טרוקענער געווען, אַנדערש וואָלט ער מיטגעשלעפּט) אָדער מיט דער הילף פון אַ פאַיטאָן. די פאַיטאָנען און זייערע איינהאָבער זענען שוין ניטאָ. אָבער דער פּאַסעק רינט זיך בשעת רעגענס פּונקט ווי פריהער...

די אַפּטייק פון טקאַטש׳ינסקי , פיהרט זיך ווי פריהער. אין געוועלב פון בראַווער פאַרקויפט מען אויך יעצט מאַנופאַקטור. דער "סאָבאָר" זעהט אויס נעבעכדיג און איז פאַרלאָזט. מעגליך דערנאָך, וואָס מען האָט פון אים אויסגעטאָן די שטאָלצע ציילעמער און אויך דערפאַר וואָס די צאָל באַזוכער איז

גאר א קליינע. פון "סאבאר" ביז דעם געסעל וואס פירט צו דער "נייער באד" איז אויסגעבויט געווארן א לאנגער בנין מיט קלייטן פון פארשידענע מינים.

די נייע באד פונקציאנירט ביז יעצט און באדינט די איינוואוינער פון שטאט.

מיר געהן ווייטער מיט דער זייט פון שיראקא. פון אלע הייזער וועלכע זענען דארט געשטאנען זענען געבליבן בלויז די הייזער פון ד"ר לאנדעסבערג און שאפאוואל.

דער זאל "אינטימני" איז געשלאסן. דאס הויז פון ד"ר שיינבערג איז ניטא. די געביידע פון קינא "זוויעזדא" דינט פאר אמטן. דאס הויז פון מאשקע מארגוליסעס עלטערן עקזיסטירט נים. דאבעגן שטעט ווי פריהער דאס הויז פון גולדרינגן.

מיר געהן יעצט איבער אויף דער צווייטער זייט פון גאס. אין דעם הויז, ווי עס איז געווען די קראנקען-קאסע, איז יעצט א שולע פאר מוזיק. די הייזער פון די פרידמאנס, געלעראנטס, פוקס, שטערן און אנדערע זענען געבליבן אן ענדערונג. אין דעם האטעל "באנא" געפינט זיך יעצט א שניידער קאאפעראטיוו. קוטשערס הויז ווי אויך באראנ׳ס זיינען שטעהן געבליבן. דער קאסציאל איז פארנאכלעסיגט און פארלאזט, ער איז גענצליך געשלאסן. זיגעלבוים-טיפריסעס הויז דינט פאר פארשידענע אמטן. אויך דער האטעל "פאסאז׳" פון די קאנער׳ס עקזיסטירט און דינט אלס א האטעל.

אויף דער מיאדאווא גאס, וועלכע האט געפירט צום אלטן מארק, זענען נעלם געווארן אלע הייזער, חוץ די צוויי מויערן פון ווייסבערג און סוכידאלער. עס ציהן זיך אויף דעם ארט רחבתדיגע גראזן מיט ביימער.

פון דארט בין איך ווידער אראפ אויף דער שעראקא דורכן געסל, וואו עס שטעהן נאך עד היום די הייזער אין וועלכע עס האבן געוואוינט ווינער און טעפער, נעבן דער קלייט פון די ברודער לאנדעסבערג.

אויף דער צ׳אצקי גאס געפינען זיך נים מער די הייזער פון באקימער, נים דאס געשעפט פון קלורפיין און נים דאס הויז וואו די אקושארן גודוויץ האט געוואוינט. עס איז נאר געבליבן דער צייטונג קיאוסק פון בארבאס. מען פארקויפט דארט אויך אצינד צייטונגען אבער אן בארבאסן...
עס איז שטעהן געבליבן דאס הויז פון שניידער וואו מען באקט אויך יעצט פיראזשנעס.

אנהויבענדיג פון שניידער׳ס בעקערייי ביז דער "פאזשארנע" ציהט זיך א שטח פון גראזן און ביימער, וואס פארדעקט דאס ארט וואו עס איז געווען די גאסן לעווינזאן, קראוויעצקא, בארנאיא און די דערבייגע געסלאך.

געבליבן שטעהן אויף דעם גאנצן שטח זענען נאר דער קינא "רענעסאנס". דער "גראנד האטעל" דאס הויז פון פרישבערג, דאס הויז ווי ראצ׳ינער דער מאגיסטראט אין וועלכן עס איז יעצט א קינדער-גארטן. אין פארלויף פון א לענגערער צייט האב איך נים געקענט באזוכן דעם שטח, וואס איז אזוי שטהן מיט זיינע קווייטן און ביימער פארן אויג פון א פרעמדן, אבער איז אזוי שרעקליך אין די אויגן פון א קרעמעניצער, דערמאנענדיג איהם די גרויסע טראגעדיע וואס דא האט זיך אפגעשפיעלט.

אין דעם גרויסן פארק איז אויך געבליבן שטעהן משה זילבערגס הויז, יעצט איז דארט א ביבליאטעק. פון פאפארעס הויז ביז דעם הויז פון יוסף סעגאל (דירעקטארסקאיא) ציהט זיך א שורה פון הויכע ביימער, וואס שליסט מיט זיך דעם פארק, וואס איז פאר אונז א בית הקברות.

אויף דעם ארט ווי עס איז געשטאנען די גרויסע שול איז אויסגעבויט געווארן א קולטור הויז. דאס הארץ מיינס האט מיר ניט דערלויבט אהין אריינגיין. שטעהנדיג דערנעבן האב איך זיך דערמאנט אין די שבתים און ימים-טובים, ווען דער טאטע מיינער פלעגט מיך אהין מיטברענגען.

דער אידישער שפיטאל איז ניטא. אויף זיין פלאץ שטעהן נייע וואוין הייזער. אין איינעם פון זיי וואוינט יעצט אולה ויסבראט, די טאכטער פון דעם אייער סוחר.

נאך דער "פאזשארנע" ציהן זיך ווידער ביימער און נאך זיי דאס הויז פון קאזיאנע רב באראץ, דער הויף פון בעזנאסקא און דער מאנאסטיר.

אויף דער דירעקטארסקא גאס זענען געבליבן די הייזער פון ד"ר ליטוואק, דער הויף פון שומסקין, אין וועלכן עס איז יעצט א אינטערנאט פאר סטודענטן וואס לערנען אין ליציאום, און אויך די פאלקס שולע, ווי איך האב געלערנט.

איך בין אויך אפגעטרעטן צו זעהן דעם "דיקלאוואוי דוואר". איך האב געזוכט אים דעם געוועזענעם הויז פון פרידה און דבורה שניידער, דאס וואס איך וועל מער קיינמאל ניט געפונען. אלעס זעהט אויס אזוי פרעמד און משונהדיג. די שטובר דא זענען אלע אויף זייער פלאץ, אבער די מענשן זענען ווילד-פרעמדע.

איך בין נאכער ארויפגעגאנגען צום בית-עולם אונזערן. עד איז פארלאזט, קיינער קומט ניט אהין. די מצבות זענען געבויגן ביז דר ערד. אזוי ווי זיי אויך וואלטן געוואלט צוזאמן מיט די מתים, וואס אונטער זיי זיין באדעקט מיט דער ערד.

די ביידע ראגאטקעס און די געפעלאך ארום זיי וואס ציהן זיך צו די בערג זענען געבליבן אלע ווי פריהער.

איך האב זיך אוועקגעזעצט אויף די טרעפלעך פון מיין חברהה רימה עפעלבוים'ס הויז. קיינע האט מיר די טיר ניט געעפנט, קיינער איז ניט ארויסגעקומען מיר באגעגנען...

אנטשולדיגט מיר ברודער, אויב מיין סטיל איז ניט אין ארדנונג און מיין האנדשריפט איז ניט קלאר, איר פארשטעהט מסתמא, ווי שווער אס איז מיר צו שרייבן אויף דער אזוי אנגעווייטיגטער טעמע.

מיינע הארציגסטע גרוסן צו אלע

קרעמעניצער ברודער באשר הם שם.

רבקה פעסים ווארשה, 16.8.66

פאַרבינדונג מיט אונזערע לאַנדסלייט איך אויסלאַנד

אין אונזער ספּטיקייט,צו פאַראייביגן דעם זכר פון אונזער שטאָט, פאַרנעמט א גרויסן פלאַץ דער קאָנטאַקט מיט די קרעמעניצער אין אויסלאַנד.

מיט אונזערע ברידער אין ארגענטינא איז די פאַרבינדונג דורך מרדכי כ"ץ, מיט די ברידער אין אמעריקאַ, דורך יצחק וואַקמאַן אין ניו-יורק, נחום ווישנער אין שיקאַגאַ, און דורך מאַקס דעסער אין קאַנאַדע. אויך זענען מיר פאַרבונדן מיט געלעראַנט אין איטאַליע. אין די בריוו פון זיי אלעמען ווערן אויסגעדרוקט דער צער פון חורבן און די געטריישאַפט צו אונזער בשותפותדיגער אויפגאַבע.

א ר ג ע נ ט י נ ע

אונזער לאַנדסמאַן מרדכי כ"ץ פון בוענאָס-איירעס האָט באַזוכט מאָנטעווידעאָ יאַנואַר-פעברואַר היי יאָר - צוזאַמען מיט זיין פרוי ציפּע. און איז זעהר וואַרעם אויפגענומען געוואָרן דאָרט דורך די קרעמעניצער לאַנדסלייט: די באַלטערס, אליעזר קראַנץ, גאַרעליקאָוו. באַזונדערס באַטאָנט דער חבר כ"ץ - אין זיין בריוו צו אונז - די וואַרימע געפילן פון גאַרעליקאָוו צו קרעמעניץ און רופט אים "א אמתע קרעמעניצער נשמה". אלע קרעמעניצער אין אורוגוואַי האָבן געבעטן דעם חבר כ"ץ איבערגעבן א הערצליכן גרוס זייערע ברידער קרעמעניצער אין ישראל.

אין דער טעגליכער ציטונג "היינט", וואָס דערשיינט אין מאָנטעווידעאָ לייענען מיר א נאָטיץ, געווידמעט דעם באַזוך פון מרדכי כ"ץ וועגן זיין טעטיקייט אויפן געביט פון מוזיק און געזאַנג, אלס גענעראַל סעקרעטאַר פון חזנים פאַרבאַנד אין בוענאָס-איירעס. דער חבר כ"ץ איז א חזן און קאָמפּאָזיטאָר, און לעצטנס האָט ער אַרויסגעגעבן א לאַנג פּלעי פּלאַט מיט לידער פאַר כאָר און פּיאַנאָ. איינע פון די לידער איז געווידמעט קרעמעניץ. "די אידישע ציטונג" אין בוענאָס איירעס שרייבט אז כץ איז גוט באַקאַנט אין דער יידישער געזעלשאַפט מיט זיינע אויפטריטן אין די יידישע אינסטיטוציעס און די יידישע ראַדיאָ-שעהן.

דאָס ליעד איז אויך ערשינען אין "קרעמעניץ יזכור בוך" אין בוענאָס-איירעס אונטערן נאָמען "מאַמע שטאָט" (זייט 334). אזעלכע פּלאַטעס וועט מען אין גיכן קענען באַקומען אין אונזער פאַראיין אין ת"א.

צו ענדע מערץ וועלן קומען אויף א באַזוך קיין ישראל טיכטיגע מיטגלידער פון קרעמעניצער פאַראיין אין בוענאָס-איירעס: ישראל רויך מיט זיין פרוי רבקה, איהר שוועסטער אסתר מיט איר מאַן יצחק שפּאַק. ווען דערדאָזיגער העפט וועט ערשינען, וועלן זיי שוין זיין צווישן אונז און מיר זאָגן זיי א האַרציגן ברוך הבא!

אין א יידישע טעגליכער ציטונג אין בוענאָס-איירעס איז פאַרעפנטליכט געוואָרן א וואָרימער נעקראָלאָג פון דעם קרעמעניצער לאַנדסלייט פאַראיין דאָרט צום טויט פון נטע שטערן ז"ל.

באגעגנישן מיט קרעמעניצער פון אויסלאנד

ווען מיר זענען צוגעטראטן צו פארווירקליכן דעם געדאנק פון אויפשטעלן א דענקמאל דער שטאט אונזערער אין פארם פון דער לעווינזאן ביבליאטעק, האבן מיר באטאנט, אז דאס פלאץ אין תל-אביב וועט דיענען אלס באגעגעניש-פונקט פאר די קרעמעניצער. באזונדערס האבן מיר אנגעוויזן דערויף, אז די קרעמעניצער וועלכע וועלן קומען אויף א באזוך אין ישראל, וועלן דארט געפינען א אפקלאנג פון דער היים און אזוי ארום וועט דאס האטש אין א סייל פארבייטן די אויסגעבענקטע שטאט אונזערע. און פאקטיש, די אלע געסט וועלכע באזוכן אונז פון מאל צו מאל ווערן שטארק באאיינפלוסט דורכן פלאץ און באגעגניש און דרוקן דאס אויס אין זייערע רייד אויפן ארט, ווי אויך אין זייערע בריעוו. וואס קומען נאכהער אן אזוי איז געווען אויך מיט תמרה זיגעלבוים פון פאריז, מיט זינה פעלדמאן פון ווארשע, מיט פראניא פרישבערג פון פאריז, מיט פייגע רויטבלאט קאמינסקי און איר מאן פון ארגענטינע, העלענא גון-וויינשטיין מיט איהר מאן און מיט ד"ר לעא בערנסאן, אלא דריי פון ניו-יורק, מיט מוניע גינדעס פון מאסקווע, מיט קאמענשיין פון בוענאס-איירעס. אלע די אויבנדערמאנטע האבן אונז באזוכט היי יאר.

נחום ווישנער, שיקאגא - א 80-ער

די קרעמעניצער לאנדסלייט אין ישראל באגריסן אונזער חשובן לאנדסמאן נחום ווישנער אין שיקאגא, צו זיין 80 יעריקן געבורטסטאג און וואונשן אים מיט זיין פרוי רחל נאך פיעל יארן מיט געזונט און נחת פון קינדער.

נחום ווישנער איז אונזערער א וועטעראן, וועלכער האט פארלאזט קרעמעניץ צוריק מיט 63 יאר. טיף אין הארצן טראגט ער א וועלט מיט זכרונות פון יענער צייט. מיט זיין איניציאטיוו און פארמיטלונג האט דער "קרעמעניצער און בערעזיצער לאנדסלייט אראיין" אין שיקאגא געשטיצט די לעווינזאן ביבליאטעק מיט א בעדייטענדער סומע.

מ. גאלדענבערג

פ א ר ש י ד ע נ ע ס

דער יערליכער חנוכה אוונד

אויך היי יאר, ווי אלעמאל, האבן מיר אין תל-אביב אין "דן" זאל איינגעארדענט א חנוכה אוונד. עס האבן זיך באטייליגט אין אים מער ווי הונדערט פופציג קרעמעניצער.פיעל פון די לאנדסלייט האבן מיט זיך געבראכט זייערע קינדער און אפילו אייניקלאך.

צווישן די אנוועזענדע האבן זיך אויך געפונען בעסט פון ניו-יורק: די פרוי העלענא גון (ווײַנשטיין) מיט איר מאן (איר וואַרעמע ליד געווידמעט קרעמעניץ חתמעט דעם "פנקס קרעמעניץ").

עס האט דארט געהערשט א ווארימע און היימישע אטמאספער און די חברים האבן זיך געפרייט אויף גאר אנ׳אמתן אופן.

דער פראגראם פון אונזער איז באריי כערט געווארן דורך דעם געלונגענעם אויפטריט פון יהודה (חוליר) קאופמאן (דעקלאמאציע און געזאנג).

ווי גרויס די צופרידנהייט פון די אנוועזנדע איפן אונזער חברים איז געווען, האט מען געקאנט זען פון זייער התלהבות ביזן סוף פון אונזער און אויך פון די אפקלאנגען וועגן איהם, וועלכע דערגרייכן צו אונז ביז יעצט.

מיר האפן אז חוץ די אלע חברים וועלכע האבן דעם חנוכה מיט אונז פארווײַלט וועלן איבעראיאר זיך משתתף זיין אויך די, וואס זענען דאסמאל אפוועזענד געווען.

בילדער אויסשטעלונג פון לאנדסמאן משה קאגאן

דער מאלער משה קאגאן, חבר פון קבוץ שמיר, וועלכער האט פיעל מיטגעהאלפן צו דער קונסטלערישער זייט פון "פנקס קרמניץ", האט איינגעארדענט אין חיפה היי יאר א אויסשטעלונג פון זיינע 25 בילדער אין הייל פארב און 10 צייכנונגען.

קאגאן מאלט דער עיקר פייזאזש׳ן . ער פארנעמט א אנגעזעהענעם פלאץ צווישן די מאלער פון די קיבוצים ווי אויך אין מאלער פאראיין בכלל.

קרעמעניצער אין חיפה האבן די אויסשטעלונג באזוכט צוגלייך מיט די פיעלע אנדערע באזוכער.

מיר וואונשן אונזער לאנדסמאן קאגאן ערפאלג אין זיין ווייטערדיגער שאפונג.

<u>אלעזר (לאזער) בריק</u> , אונזער וועטעראן לאנדסמאן, האט די טעג אויסגעגעבן זיין דריטעס אייניקל, א מילימער פליהער. די חתונה איז איינגעארדענט געווארן אין קיבוץ שדות-ים, וואו דאס אייניקל און די עלטערן זיינע זענען מיטגלידער. צווישן די הונדערטער געסט זענען אויך דארט אנוועזענד געווען אייניגע קרעמעניצער. מיר וואונשן דעם חבר לאזער בריק אריכות ימים און פיעל נחת.

אוקל קוויטל . צווישן די ניי-אנגעקומענע עולים געפונט זיך אונזער לאנדסמאן אוקל קוויטל מיט זיין משפחה. אין די יארן פון נאך דעם קריג האט זיך קוויטל באשעפטיגט מיט איבערפיר יידישע פליטים, וועלכע זענען טראנספארטירט געווארן קיין ישראל.

מיר וואונשן אים ערפאלג אין זיין איינארדנונג זיך אין דער נייער היים.

דער ספר זכרון פון קרעמעניצער קדושים

אין ריב"ל-ביבליאטעק, תל-אביב, געפונט זיך אין א ספעציעלן שראנק דער "ספר הזכרון פון די קרעמעניצער קדושים", מיט נעמען פון אומגעקומענע וועלכע זענען פערצייכנט געווארן דורך זייערע קרובים פון ישראל און פון אויסלאנד, אויף פארמעט, אין סת"ם-כתב, א דף פאר יעד משפחה. ביז יעצט זענען פערצייכנט געווארן 36 משפחות, און מיר גיבען דא די רשימה פון חברים וועלכע האבען שוין פערצייכנט זייער משפחה. די כוונה איז אז אלע קרעמעניצער זאלען פערצייכענען אין ספר הזכרון זייערע אומגעקומענע קרובים, אזוי ארום אז דער ספר זאל ענטהאלטן די נעמען פון אלע קרעמעניצער אומגעקומענע. צו קיין מצבה האבען זיי נישט זוכה געווען, טא זאלען זיי לפחות זיין פערצייכנט אין דעם "ספר הזכרון".

די לאנדסלייט וועלכע האבען עס נאך נישט געטון, ווערן אויפגעפאדערט צו טון עס דורך א שריפטליכער ווענדונג צום ועד פון יוצאי קרעמעניץ (תל-אביב, זכרון-יעקב 8) . דער אבצאהל איז 25 ל"י, צו דעקען די הוצאות (פארמעט, דער "סופר" און אנדערע) .

די אויבענדערמאנטע רשימה – זע זייט 16

קרעמעניצער

לאנדסלייט

שטימע

אין ישראל און אויסלאנד